

JOH. DANIELIS SCHOEPLINI
DIATRIBA
DE
ORIGINE, FATIS
ET
SUCCESSIONE
REGNI
NAVARRÆ

AD NOSTRA USQUE TEMPORA
ADJECTA EST TABULA GENEALOGICA
ET INDEX.

ARGENTORATI,
SUMPTIBUS JOHANNIS REINHOLDI DULSSECKERI.
M DCC XX.

PRæfens rerum temporumque status
conficiendo huic scripto anſam de-
dit. Vidimus nuper maximam
Franciae armorum vim ad Navarrae
fines effuſam; quæ Galliae & Hispa-
niae incolis recipiendi amittendi-
que aviti hujus Regum Francia
regni & ſpem & metum injecerat.
Inde operis mihi occaſio deſumpta;
quæ & ſimul me induxit, ut præcipua
iſtius regni fata, & ipſas quoque ejus origi-
nes inveſtigandas mihi proponerem: at-
que in hoc ſane etiam examine depre-
hendi, quam imperfecta eſſet medii, ut
vocant, ævi hiſtoria; quam fabuloſa non
tantum ſit antiquitas, ſed & ipſa quoque
recentior ætas; & quam graviffimi tan-
dem ſæpe Hiſtorici, præcedentium ſcri-
ptorum veſtigiis traditionibusque non

fatis caute insistentes, ipsorum errores,
omisso accuratiori examine, suos fa-
ciant; atque juniores postea aucto-
ritate sua in eosdem inducant. Proli-
xius uberiusque in enucleanda illustran-
daque celebris hujus regni historia
versatus fuisset, nisi plurimæ omni-
no rationes me induxissent, ut arctius
ea constringere decreverim, quæ in-
tegro volumini suppeditassent copiam.
De Auctorum, quos allegavi, locis, quibus
probationes & ratiocinia mea nituntur,
Lectores securos esse jubeo; quanquam
enim non omnibus, quos optaveram
quæsi veramque, scriptoribus potiri li-
cuerit, est tamen quod de illis, qui me-
cum hinc inde ex instructissimis biblio-
thecis benigne communicati sunt, mihi
gratuler; & non nisi eorum sane, quos
ipse evolvi, auctoritate atque testimoniis
nisi me esse fidenter affirmo. Cæte-
rum labor hic a juvene profectus, etsi
non ad altius illud, quod materiæ hujus
gravitas requirit, robur assurgat; suo ta-
men conatu æquum haud difficulter,
ut spero, impetrabit judicium.

CAPUT

CAPUT I.

Origo & Fata Regni Navarrae usque ad ejus distractionem sub Johanne Albretano.

ORigines rerum gentiumque obscuras plerumque, & ostensu difficiles esse, vetus querela est. Quod si hoc in recenti etiam historia evenire videmus, quid mirum si in antiqua. Neque tamen huic de primordiis rerum & populorum praesertim disquisitioni tam nocuit monumentorum, qui saepe deplorandus est, defectus, quam infelix recentiorum scriptorum ambitio, qui vel ex nimio antiquitatis pruritu, vel, quod frequentius est, gentis suae gloria inflati, depressis saepe aliorum originibus, suas ad remotissima tempora rejicere satagunt; veritatis adeo incuriosi vel potius osores, ut & residuas vetustatis scintillas, quibus aliqua ad genuinam rerum cognitionem via adhuc pateret, tenebris involvant. Laborat hoc vitio omnium fere populorum historia, quae a fabulis plerumque initium trahit: cujus rei perquam illustre documentum nobis quoque sistit Navarra, de cujus primordiis nunc agemus, regnum.

Navarra nomen ducere traditur a *Nava*, qua voce Hispani planam campi aream, silvis ac dumetis cinctam denotant; cujusmodi regiones plures regnum istud continere

scribitur. *a* Situs ejus est inter Galliam ad septentrionem, Aragoniam ad ortum atque meridiem, & inter Castellam ad occasum. Pyrenæis montibus distinguitur in *Inferiorem*, quæ Gallica, *b* & *superiorem*, quæ Hispanica est. *c* Hæc iterum in quinque divisa districtus sive præfecturas, *d* a totidem oppidis dictas: Pompelonensem videlicet, Stellensem, Tudelensem, Sanguessanum, & Olitensem. *e* Incolæ veteribus dicti *Vascones*; qui a Romanis quondam subacti, partem Hispaniæ Citerioris, atque postea, ex nova Augusti divisione, Tarraconensis provinciæ constituerunt. Antiquissima eorum gesta in tanto Historicorum defectu ignota; repudiatis jam pridem Annii Viterbientis *f* mendaciis, qui a Tubale ex Japheti posteris viginti quatuor Reges numerat, a quibus universa recta fuerit Hispania; donec ante Carthaginensem invasionem in plures divisa fuerit civitates & minores Respublicas. A Romanis ad Visigothos transiit Vasconia. Hi enim in magna illa per seculum præsertim quintum migratione gentium, cum totus fere septentrio ad labefactandas Romani Imperii vires excitus videretur, *g* ipsum orbis tum caput Romam prius aggressi, *h* inde in Galliam translati, Narbonæ ab initio, & inde mox pulsi *i* Tolosæ

a Mariana de Rebus Hisp. L. 1. C. 4. Anton Nebrissensis, Præf. de bello Navariensi.

b Memoires de Mornay T. 1. p. 183.

c Becmanni hist. Orb. terr. geograph. & Civ. C. 6. sect. 1. p. 164.

d Hisp. Merindades.

e Bosius in Notitia Hispaniæ, sect. 2. C. 2. § 33. Fournier noti-
tiæ geogr. L. 7. C. 4.

f de Regibus Hisp. C. 4. fol. 291.

g Latzius de Migrationibus gentium.

h Paul. Diaconus Hist. Miscell. L. 13. C. 27. Jornandes de Reb. Geticis C. 30. Otto Frisingensis Chron. Lib. 4. C. 31. Sigonius de Imp. Occident. L. 10. ad A. 410. Onuphr. Panvinus de Comitibus Imperatoribus C. 4. p. 46.

i Paul. Orosius L. 7. C. 43.

losæ in Aquitania *k* sedes novi Regni fixerunt; atque extensis paulatim finibus suis citeriorem Hispaniam, Romanis ereptam, cum Aquitanica Gallia, suoque adeo imperio conjunxerunt: donec tractu temporis cum illis etiam populis, qui paulo ante regiones trans Iberum occupaverant, *l* commissi, Vandalis Alanisque devictis & in Africam transgressis, *m* Suevorum vero regno, & reliquiis Romanorum in illa regione paulatim quoque everfis, *n* maximam Hispaniarum partem, relicta Gallia, imperio suo soli subjecere. Unde regni Gothici origo vetustissima, hodiernis adhuc Hispaniæ Regibus, qui genus suum inde deducunt, *o* gloriosa.

At hæc Gothorum felicitas, qua tot terras regionesque cum ipsa Vasconia ditione sua complexi sunt, sub initium octavi Seculi *p* vehementer labefactata, imo fere everfa fuit, cum Mauri ex Africa omnem Hispaniam, ipsamque adeo simul Vasconiam, diluvii instar inundassent; proditore Julia-
no Spathariorum Comite; cujus filia vel uxori Rodericus, Regum Gothorum ultimus, vim intulerat. *q* Muza sive Moses Africæ tum præfuit. Missus ab eo Dux Tarec, trajecto ad Gades freto, Hispaniam potenti manu invasit, locoque, ubi collectæ Maurorum copię, Arabicum nomen

A 2

Gibal

k Idacii Chron. L. 2.

l Orosius L. 7. C. 4. Alb. Kranzius Vandal. L. 1. C. 26.

m Sidonius Apollinaris Carm. 2. v. 363. sqq. Procopius de bello Vandal. L. 1. Nicephorus L. 14. C. 56. P. Diaconus L. 14. C. 9. Prosper, Marcellinus Comes, Cassiodorus, & Isidorus in Chronicis, Victor Uticensis de persecut. Vandal. L. 1.

n Rodericus Toletanus in Ostrogothorum & Suevor. historia C. 21. Resendii Antiquitates Lusit. L. 3. p. 946.

o Rodericus Santias P. 1. C. 8.

p A 713.

q Rodericus Toletanus de Rebus Hisp. L. 3. C. 19.

Gibal Tarec, *p* montem Tareci diceres, reliquit; *q* vocē tractu temporis ipsi quoque freto communicata. Mutationis hujus præsagia in famosa illa apud Hispanos *Fatalis Arca* in Toletano Palatio extitisse passim docent Scriptores. Tam execrandæ proditiōis occasione ipsi *Juliano* nomini tanta labes aspersa, ut hodiernum Hispani infauftum illud judicent; quod Comitis de Olivarez, superiore seculo, exemplum comprobavit; qui cum filium suum naturalem legitimeret, abrogato ei *Juliani* nomine *Henricum Philippum* in posterum vocari voluit. *r* Tum vero Hispania in varios principatus divisa; tot Arabum regnis in ea fere subortis, quot provinciæ & celebriores erant urbes; ita ut novendecim tales reguli postea temporis numerarentur. Unde tanta quoque in Regum Hispaniæ titulis luxuries, cum paulatim istos principatus Christiani in suam reducerent potestatem; donec *Ferdinandus Aragonius*, expugnato *Granatæ*, quod reliquum erat, regno, eorum in Hispania imperium penitus extinxit; finitaque hac infidelium in istis partibus periodo, gloriosum *Catholici* nomen, *s* ex nonnullorum sententia inde acceptum, diademati Hispanico in perpetuum annexuit.

Neque tamen Saracénica illa invasiónē omnis Gothorum potestas everfa. Inventus mox ex Regia ipsorum stirpe *z* magna-

p unde *Gibraltar*.

q *Geographus Nubiensis* ex-*versione Gabrielis Sionitæ*. *Alphonfus a Carthagena in Anacephalæosi Reg. Hisp. C.44.*

r *Vittorio Siri Mercur. L.1.*

s *Diego de Valdez de dign. Regn. Hisp. C.13. §.21. Seldeni Tituli honorum P.1. C.5. §.5. Becmanni Syntagma Dignit. Illustr. Diff.2. C.2. §.2. P. Martyr. Epist.157.*

z *Chisletius Lumin. Prærogat. ad Vindic. Hisp. Lum.6. p.347. Mich. Ritijs L.2. Zuritæ Indices Rerum Arag. L.1. p.2. Mariana L.6.C.20. & L.7.C.1. Blondellus in Plen. Assert. Genealog. Franc. p.405.*

magnanimus Princeps Pelagius, qui reliquiis gentis suæ collectis, multitudineque ex fortium virorum concursu indies auctus rapidissimas Maurorum victorias retardavit, præliis-que felix in Asturiæ & Cantabriæ montibus regno primordia dedit, *u* quod primo *Asturum*, & mox ab Oveto, Regia sede, *Ovetanum*, tandem ab Ordonio secundo *Legionis* appellatum est. *x* Atque adeo collapsæ Gothorum res, non nomen, *y* aliquo modo restitutæ. Et huic jam Legionis regno, de cuius independenti potestate quoque caute pronuntiandum, coævam facit Navarrici regni originem, quicquid ferre recentiorum Hispaniæ aliorumque historiæ scriptorum extat; quorum uno oscitante, oscitavit & alter. *z* Isti ergo in levibus tantum hinc inde circumstantiis discordes in hunc maxime modum Origines Navarricas recensent: Exemplo Asturum incitati, qui claustra & Pyrenæi montis juga occupaverant, viri præstantes Christiani, libertatem armis vindicare atque Saracenorum insultus generoso conatu repellere decreverunt. Electus hunc in finem Dux Princepsue omnium suffragiis *a* *Garfias Ximenis*, inclyto, quod Vasaëus vult, Gothorum sanguine cretus. Is reportatis ex Saracenorum gente illustribus victoriis, regnum instituisse dicitur, de cuius tamen appellatione non satis constat inter Scriptores. Vul-

A 3

garis

u A. 714. juxta Rod. Tolet. L. 4. C. 5. A. 712. juxta Rod. Sant. P. 1. C. 11. A. 716. juxta Marianam L. 7. C. 1. A. 717. juxta Tarapham & Vasaëum.

x Mariana L. 7. C. 20.

y Alphonsus a Carthagena Anacephal. Reg. Hisp. C. 69. L. Marin. Siculus L. 7. princ.

z L. Marin. Siculus L. 8. Vasaëus in Chron. ad A. 716. Mariana L. 8. C. 1. Ritius L. 3. Hieron. Blanca ad A. 724. p. 581. Tarapha ad A. 716. Garfias de Sylva & Figuera Breviar. hist. Hisp. C. 25. Henninges Theatr. Genealog. T. 4. Part. post. p. 38. Texera Vies & gestes des Roys de Navarre f. v. seqq. aliique.

a A. 716, alii 720, alii 724.

garis sententia, fundatum *Suprarbiae* titulo. Patri, post quadraginta duorum annorum regimen, successit, *b* ex communi rursus sententia, *Garfias Inmicus*, qui erepta Mauris Pompelone, regni sedem illuc transtulit; unde Pompelonense & peculiari demum nomine regnum Navarræ vocatum. Hujus filius & successor *c* *Fortunius Garfias* moriens hæredem reliquit *d* suum quoque filium *Sanctium Garfiam*, qui ducto in Mauros exercitu, totaque fere Navarræ provinciæ subacta, in prælio hostium multitudine circumventus, nulla relicta prole, occisus est. *e* Post cujus mortem Saraceni regnum Navarræ per aliquot annos occupasse scribuntur; donec *Enneco Arista*, novus rursus Rex creatus, expulsis Mauris, sibi posterisque suis regnum Navarræ vindicavit atque stabilivit. Hæc est illa tam decantata hujus regni origo. Neque tamen omnes hic subsistunt; nonnulli *f* ulterius progrediuntur, & Sanctio Garfiæ duos superaddunt successores, *Ximenem* scilicet *Garfiam* & hujus porro filium *Garfiam*. Decepti hi nimirum auctoritate Petri Marfilii, in antiquissimo Pinnatensi Navarræ Monasterio Sacerdotis, qui ante hos trecentos & quod excurrit annos, generalem Aragoniæ historiam, quæ in illis partibus adhuc ipsius Manu scripta servatur, compilavit: cujus tamen auctoritas jam pridem vacillare cœpit; postquam ejus fidem non tot vetustorum diplomatum exemplis, id quod olim credebatur, confirmari animadversum est. Non una sane suppetit ratio, qua hæc Navarrici regni antiquitas falsitatis & prochronismi arguatur, atque haud obscure demonstretur, omnes hos ante Enneconem

b A. 758.

c A. 802.

d A. 815.

e A. 825.

f Zurita *Annal. Arag.* L. 1. C. 5. *Ejusd. Indices Rerum ab Arag. Regg. gest.* L. 1. p. 4. Juan Briz Martinez, *Hist. de S. Juan de la Penne* L. 1.

nem Aristam Reges confictos, supposititios & ex confusione cum posterioribus ortos esse. Quodsi profecto quicquid vetustiorum Hispanicarum pariter Francicarumque rerum scriptorum superest, excutiamus, nullum tandem proprium Regem Pompelonensibus seu Navarris ad Ludovici usque Pii, Imperatoris ætatem præfuisse post serium examenprehendimus; sed ipsos aliquandiu immunes imperii, mox Asturiæ, mox Francorum Regibus, nonnunquam etiam Saracenis subiectos fuisse; & ipsum tandem Suprarbiæ Regis titulum ante Sanctii Majoris ætatem gessisse neminem. *Isidorus Pacensis* g Episcopus, qui sub ipso invasionis Mauriciæ tempore vixit, & istius ætatis Chronicon, continuationis instar ad Isidorum Hispalensem, edidit; *h Sebastianus* item *Salmanticensis*, qui res Hispanicas signavit a tempore Pelagii usque ad Alphonsum Castum; hi, inquam, duo maximæ auctoritatis illorum temporum scriptores, & de statu Christianæ rei describendo præsertim solliciti, non modo de hoc Navarra regno tum orto nihil produnt, sed & ea potius recensent, quæ totam hanc narrationem omnino evertunt; totius Hispaniæ, non excepta Navarra, Saracenis subiectæ atque tributariæ non semel mentionem facientes. Navarros porro ab Alphonso Catholico, ex successoribus Pelagii, Asturiæ Rege circa octavi seculi medium subactos, *Lucas Tudensis*, haud minus gravis Ibericarum rerum scriptor tradit; non refragante Sebastiano, qui mox in Froila Alphonfi successore, *i* eum *Vascones rebellantes superasse atque edomuisse*, clarissime dicit, sententiamque adeo popularis sui egregie confirmat. Sed & Saracenorum armatum non substitisse intra Hispaniam, omnium Historicorum consensus est. Trajecere illi montes Pyrenæos non semel magnis exer-

g de Badajoz.

h usque ad A. Eræ Hisp. 792. Christi 754.

i A. 757.

exercitibus; jam ante Carolum Magnum Franciæ partes invasuri; at fortiter etiam repressi; quod illustris contra ipsos apud Turones reportata a Carolo Martello victoria, *m* cuius gloriam nulla obfuscabit ætas, demonstrat. Quomodo tum Mauri trans montes imperium dilatare voluissent, si magnum hostium Christianorum regnum in Hispania florisset, & in iis quidem partibus florisset, per quas necessarius erat eorum in Galliam transitus; ubi, si tum fuissent Navarræ Reges, facile cum Francis erant conspiraturi.

Sed Carolini præsertim ævi Annales Francici, nullos istius temporis Navarræ Reges fuisse egregie declarant. Illi certe, quos Hermannus Comes Nuenarius edidit, atque Eginhardo vindicavit Chesnæus, expeditionis in Hispaniam a Carolo M. susceptæ ita mentionem faciunt, *n* ut non solum Navarrorum metropolim, Pompelonem, sed & ipsam trans Iberum præcipuam illarum partium civitatem Cæsaraugustam a Francis occupatam memorent; quæ eadem disertis verbis vel repetita, vel confirmata ab Aimoino, *o* Eginhardo, alioque Anonymo Carolinæ vitæ scriptore leguntur: mendacii pridem damnato, qui tot fabulosa de eodem bello tradidit, pseudo Turpino. *p* Neque dissimulant hos Caroli progressus Hispani. *q* Ille ut has sibi provincias fortiori vinculo obstringeret, novos iis Custodes, sive Præfectos aut Comites imposuit; unde toties, *Hispanici Limitis, Marcæ Hispanicæ Custodum* apud eosdem scriptores mentio: *r* quo
fane

m Annales Fuldenses ad A. 732. sqq.

n ad A. 778.

o de gestis Francorum L. 4. C. 72.

p Hottemannus in Francogallia C. 5. Papiæ Massoni Annales Gallie.

q Rodericus Tolet. L. 4. C. 10. Lucas Tudensis ad A. Eræ Hisp. 828. Mariana L. 7. C. 11.

r Annales Eginhardi A. 809. 810. 821. 822. &c. Astronomi vita Ludovici Pii ad A. 828. Annales Francor. apud du Chesne T. 2. ad A. 810.

sane limite quicquid inter montes & Iberum jacuit, comprehensum; Eginhardo evidenter testante, s Carolum M. usque ad Iberum cuncta domuisse; cujus rei & ipsa Cæsaraugustana expugnatio documentum sat evidens est. Sed & redux mox Carolus, filium suum Ludovicum, Aquitaniæ Regem creavit; t quod regnum non ipsam tantum Aquitaniam, sed Marcam quoque Hispanicam ditione sua complexum est. u Cum vivo adhuc Carolo Navarri defectionem moliti Saracenis sese adjunxissent, postea rursus a Ludovico Aquitaniæ Rege in fidem recepti sunt: x quæ verba Jacobus Breulius in suis ad Aimoinum Epitomis male de conversione ad fidem Christianam, a qua nunquam recesserant, interpretatur. y Hic ipse Ludovicus Pius filium quoque postea suum Pipinum, Aquitaniæ Regem constituit; sub quo Limes ille Hispanicus Aizonis præsertim defectione z valde labefactus: imo accedente postea civili inter filios & patrem Ludovicum bello, magis magisque a Francorum imperio recessisse scribitur. Unde Navarri de suis quoque commodis solliciti occasionem nacti videntur, ut sui juris se redderent, Regemque sibi contra Saracenorum insultus crearent. Et hæc jam sunt illa tempora, quibus vera Regni Navarrici origo adscribenda est, consentiente omni historia, vetustiorum Auctorum & ipsorum præsertim Diplomatum testimoniis.

Electus ergo primus a Navarris Rex a ENNECO-
B Garfiæ,

s in vita Caroli M. p. 7. apud Reuberum.

t A. 781.

u Annal. Eginh. A. 826. Mezeray ad A. 781.

x Annal. Eginh. ad A. 806. Anonymi vita Caroli M. Aimoinus
L. 4. C. 24.

y Petrus de Marca, in Marca Hispanica L. 3. C. 18. §. 6.

z Annal. Eginh. A. 826 & 827. Astronomi vita Ludovici Pii
ad eosd. annos.

a Hisp. Innigo.

Garfiæ, dictus *Arista*; cognomine varie explicato *b* & *Bigorriæ* Comes; evidenti antiquitatis testimonio; *c* atque adeo non ex Vice Comitibus *Baigorriæ*, qui pagus est in *Vasconia Aquitanicæ* regione montana situs, quæ doctissimi *Oihenarti*, *d* patriæ suæ honori aliquid forsan tribuentis, sententia est. Recentiores, quos hæcenus refutavi, scriptores hanc *Enneconis* electionem quoque commemorant, sed, quod supra ostendi, post enarratos demum quatuor vel sex supposititios Reges; hos itaque si expunxeris, sequentia, quæ de nova hac *Enneconis* electione referunt, bene se habent. Atque hujus assertionis amplissimus testis est, gravis decimi tertii ineuntis seculi Auctor, *Rodericus*, Archiepiscopus *Toletanus*; antiquissimus de Origine *Navarrici* regni scriptor; cujus vestigiis institit *Rodericus Sanctius*, *e* & *Alphonfus* a *Carthagera*. *f* Ille omissis, quæcunque de prioribus Regibus asseruntur, regni istius primordia ad *Enneconem* hunc *Aristam* refert. *g* Magis tamen sibi obstrinxisset posteritatem, si, quemadmodum in designando primi Regis nomine, ita & in tempore accuratissime determinando sedulus fuisset. In tanto Historicorum dissensu mihi quam maxime probabile videtur, circa tempus intestinorum regnatricis in *Francia* familiæ motuum, existente *Ludovici Pii* temporibus *b* quasi interregno, *Enneconem* fuisse electum. *i* Sed quanquam hunc illustria contra *Saracenos* facinora ad istud regni fastigium promoverint, non tamen a populis liberam, sed valde adstrictam regnandi potestatem accepit. *k* Ad hæc enim tempora referuntur

b *P. de Marca hist. de Bearn. L. 2. C. 8. §. 12.*

c *Rodericus Toletanus L. 5. C. 21.*

d *Notitia utriusque Vasconia L. 2.*

e *Hist. Hisp. P. 1. C. 12.*

f *Anacephal. Reg. Hisp. C. 69.*

g *L. 5. C. 21.*

h *Theganus p. 281. & Nithardus L. 1. apud du Chesne T. 2.*

i *Circa A. 829. Vascæus ad A. 839. ponit.*

k *Vascæus Chron. Hisp. ad A. 839.*

runtur leges illæ, quas postea *Suprarbienses Foros*, id est, Libertates aut Privilegia in Suprarbis condita, nuncupavere; quarum fragmenta ex Caroli Vianæi Principis historia Navarra produxerunt Zurita *l* & Blanca. *m* Orta hinc illa tam celebrata Aragonum libertas, legibus istis apud eos præsertim populos, Navarra postea unitos, remanentibus; quorum propterea frequens jactantia: *apud ipsos prius leges conditas, quam Reges creatos fuisse.* Istarum libertatum vis auctoritasque speciatim substitit, in illa, quam vocant, *Aragonie Justitia*; *n* qua inter Regem & populum Judicis medii Præfectura, vel, uti porro vocant, intermedius Magistratus vindicandæ libertatis causa stabiliebatur. Neque recentiori ævo, istam Aragonum libertatem omnino exoluisse, præter alia, vel unum Antonii Perezii, Philippo II. quondam a secretis, exemplum comprobatur; *o* qui etiam portentosam juramenti Regi suo ab Aragoniis præstiti formulam producit. *p* Assumptam quoque ab Ennecone hoc Arista ex cœlesti visione certam regni tesseram, argenteam nimirum crucem in cyanei coloris scuto memorati scriptores tradunt; quæ Navarrici regni insignia porro, ex plerorumque sententia, ad Sanctii usque Infirmi, quem alii Fortem vocant, ætatem duraverunt; tum enim *q* in memoriam catenarum, quibus Maurorum Rex Miramolinus

B 2

linus

l L. i. Annal.

m Comment. Rer. Arag. p. 588.

n Blanca p. 589. L. Marin. Siculus L. 8. p. 364.

o Relaciones de Antonio Perez fol. 88. sqq.

p fol. 92. Nos, que valemus tanto como vos, os liazemos nuestro Rey, y sennor, con tal que nos guardeys nuestros fueros, y libertades, y sino No. *Id est: Nos, qui tantum valemus ac Tu, Te facimus nostrum Regem & Dominum, hoc pacto, ut nobis serves nostra instituta & libertates, non alia conditione.*

q A. 1212.

linus *r* castra vel aciem suam munierat, obtenta a Navar-
ris victoria, crucis loco aureæ in campo rubro, catenæ,
cum Smaragdo iisdem catenis inserto assumptæ dicuntur: *s*
Blondello, Labourerio, Menetrierio, Moreto & Oihe-
narto in diversa abeuntibus; Spenero *t* tandem ex Hiero-
nymo Blanca *u* a duplici cruce, erecta nimirum & decussa-
ta, figuram hanc deducente; cum, quæ communior est
sententia, Chifletius *x* laterculum *coccineum carbunculo li-
neari clauso & sphaerulis discreto*, aureo impressum existimet:
quorum omnium litem ut excutiamus, hujus nec loci nec
spatii est.

Enneconis Aristæ successores Rodericus Toletanus, *y* &
ex eo reliquum fere scriptorum vulgus, ita ordinat, ut ipsi
Garfiam, huic *Sanctium* cogn. Abarca; isti vero iterum
Garfiam cogn. *Tremulum* & huic tandem *Sanctium Majorem*,
suum cuique filium successorem det; aliis hinc inde eos pau-
lo aliter ordinantibus. Verum omnia horum tradita plane
evertit vetus Regularum Ordinis Benedictini Codex ex Lei-
rinensi, vetustissimo Navarrae, & ab ipso Ennecone Aristæ
instaurato, Monasterio productus a Garibaio & ipso quoque
Oihenarto. *z* In illa antiquissima relatione Enneconi Ari-
stæ filius tribuitur *XIMENES*; Ximeni *ENNECO*; En-
neconi vero *GARSIAS*; quæ egregie porro confirman-
tur duabus Chartis, quarum alteram hujus ipsius Garfiæ pro-
duxit Blanca; alteram vero Enneconis secundi protulit ipse
etiam

r Rectius Emir elmumenin, voc. Arab. id est Princeps creden-
tium. Herbelot Bibliothèque Orientale p. 314.

s Texera Vies & gestes des Rois de Navarre f. II. Rittershu-
sius in Genealogiarum Exegesi p. 56.

t Hist. Insignium L. 1. C. 24. §. 47.

u Commentar. de reb. Arag.

x Insign. gentil. Equitum Ord. Aur. vell. n. 57.

y L. 5. C. 22. & 23.

z P. de Marca Hist. de Bearn. L. 2. C. 8. §. 7.

etiam Garibajus. Neque tamen secundo huic Enneconi immediate successit Garsias filius. Regnavit inter hos frater Enneconis *GARSIAS Ximenis*, & post patruī demum mortem successit Garsias Enneconis. Reliquos ad Sanctium cogn. Majorem Reges itidem ex pervetustis Pinnatensis Navarrae Monasterii aliisque Diplomatis eruerunt doctissime. que demonstrare Oihenartus *a* & Petrus de Marca, *b* ita quidem, ut Garsia Enneconis substituant duos ejus filios, *FORTUNIUM* & *SANCTIUM*. Huic vero Sanctio successorem dant filium *GARSIAM*; qui similiter regnum reliquit *SANCTIO* filio cogn. *Abarca*, quem tandem excepit filius *GARSIAS* cogn. *Tremulus*, Sanctii Majoris Pater; qua in re tantum a reliquis scriptoribus discrepant doctissimi hi viri, singularibus eximiisque documentis muniti, ut cum illis Sanctius Major Enneconis Aristae Abnepos dicatur, hi trinepotis nepotem, adeoque non quarto, sed octavo gradu ab Ennecone remotum fuisse demonstrent.

Atque hinc tandem clarior & inter eruditos vix controversa oritur reliquorum a Sanctio Majore Navarrorum Regum genealogia. Hic *SANCTIUS Majoris* cognomen *a* felicitate sua accepit, qua haud minimam Hispaniae partem suae ditioni subjecit; unde vulgo Imperator Hispaniae appellatus fuit. *c* Cum Navarram & Aragoniam a patre; Castiliam per uxorem, cui Majoris vel Nunniae, vel juxta alios, Elvirae *d* nomen, Sanctii Castellae Comitissae filiam; spem vero in Legionis regnum per nuptias filii sui Ferdinandi cum Sanctia, Veremundi Regis improlis sorore accepisset, tandem ad perniciosum dividendi inter filios principatus consilium *e* progressus, *GARSIAM* natu ma-

B 3

ximum

a Notitia utriusque Vasc. L. 2.

b Hist. de Bearn. L. 2. C. 10.

c L. Mar. Siculus L. 8. p. 365. Mariana L. 8. C. 13.

d Mariana C. 12.

e Mariana L. 8. C. 10.

ximum in Navarra regno & Castiliæ parte successorem constituit; Ferdinando, post affinis mortem Legionis regnum habituro, *f* reliquam Castiliæ partem; Gon salvo, quem nonnulli Sanctium nominarunt, Soprarbiæ Ripacurciæque & Ramiro tandem Notho Aragoniæ Principatum assignavit. *g* Isti cum paternas æquare opes cuperent, angustioribus se finibus circumseptos rati, mutuis mox dissidiis collisi & attriti sunt. *h* Garliæ Regis Navarra stirps diutius floruit, & demum in ejus atnepote *SANCTIO* forti quidem principe, at ex adversa valetudine simul *infirmo*, & hinc sine prole mortuo emarcuit. *i* Hic genus suum per proaviam ex glorioso invictissimi Hispaniæ vindicis sanguine duxerat. Is erat *k* Rodericus Vivarius, cognomento *Cid* *l* ab Arabibus desumptor. Vir tantus opera, consilio, virtute, incredibilique Christianæ rei promovendæ studio, *m* ut & defunctus terrori esset, quos sæpe vivus stupenda fortitudine profligavit, Mauris. *n* Atque hujus ex Ximenia, Gomezii *o* Dynastæ in Gormaz,

f Rodericus Tolet. L. 6. C. 8 & 9.

g Vasæus ad A. 1012. Alph. a Carthagera C. 72. L. Marin. Siculus L. 8. p. 366.

h Rodericus Tolet. L. 6. C. 10.

i Texera f. 12.

k Ruy Diaz Cid; cujus memoriam illustri Tragicocomædiæ renovavit P. Corneille.

l id est, Dominus, quod nomen ab ipsis Mauris accepit. Garibay Compendio historial d' Espanna L. II. C. 6. ad A. 1056.

m L. Mar. Siculus L. 7. Tarapha in Ferdin. I.

n Mariana L. 10. C. 4.

o Vetus Epitaphium, si genuinum, apud Brizium Martineziæ Historiæ Pinnatensis L. I. C. 46. hanc Ximeniam sive Eximinam vocat Regis Sanctii natam. du Fresne Glossar. in voc. Cid.

maz, quem ipse Cidus occiderat, filia, *p* natam Elviram in matrimonium acceperat Ramirus, *q* Sanctii Regis, a Raimundo occisi, filius, Sanctiique Infirmi Proavus: quo felici pariter solidoque vinculo fortium istius Herois gestorum gloria Navarricæ genti communicata.

Inde frequenter regnantium in Navarra stirpes mutata. Et primum per *BLANCAM*, Sanctii Infirmi sororem, nuptam *THEOBALDO*, *Campaniæ* Comiti, *r* regnum ad Campanos translatum: quorum primus fuit Blanca filius, *THEOBALDUS Posthumus*. Cui cum ex ordine successissent filii duo, *THEOBALDUS & HENRICUS*, hic relicta hærede filia unica *JOHANNA*, uxore *PHILIPPI PULCHRI*, *Galliæ* Regis, genero regnum reliquit, *s* qui id porro transmisit ad filium *LUDOVICUM HUTTINUM* *z* ex Johanna natum. Hujus filia unica, quæ & ipsa *JOHANNA* fuit dicta, matrimonio juncta *PHILIPPO Eburovici*, *u* Ludovici Sancti, *Galliæ* Regis pronepoti, ad eum dotale regnum Navarræum attulit. Ex his conjugibus natus est *CAROLUS I.* cogn. *Malus*, Navarræ Rex; cui filius successit *CAROLUS II.* Hunc vero *BLANCA* filia cum marito *JOHANNE Aragonio* excepit. *x* Ex hoc matrimonio trina soboles orta.

p Garibay L. II. C. 6. ad A. 1056.

q Rodericus Santius C. 27. Roder. Tolet. L. 5. C. 24. Texera f. 9.

r Rodericus Tolet. L. 5. C. 24. Mariana L. 12. C. 16.

s Anselme histoire genealogique de la maison Royale de France. p. 52.

z P. Æmylius & Rob. Gaguinus in vita ejus.

u Zurita in Indic. Regg. Arag. L. 2. p. 171. Mariana L. 15. C. 19.

x Hieron. Blanca de Reb. Arag. p. 703.

orta. x Sed Carolo filio ante patrem sine prole defuncto , & sorore ejus Blanca , quæ sterile cum Henrico IV. Castiliæ Rege matrimonium habuerat , & ab illo tandem plane fuerat repudiata , sine prole decedente , altera soror *ELEONORA* , *GASTONI* *Foxio* Comiti nupta , hæresque Navarrici regni facta , illud in filium Gastonem Foxii , Benearnii & Bigorræ Comitem propagavit ; y ante parentes quidem mortuum ; ast relicto filio , *FRANCISCO PHOEBO* , in Navarræ regno post aviæ obitum imperante. Sed & hic mox præcoci morte reliquit regnum sorori suæ *CATHARINÆ* : quæ in uxorem data *JOHANNI* , Alani filio , & ex illustrissima per Aquitaniam *Albretanorum* gente oriundo , Navarram marito in dotem attulit. Ita florentissimum regnum indivulsum hæctenus , continuo succedentium sibi invicem Regum , Reginarumque ordine , paulatim ab alia ad aliam familiam translatum , tristem nunc prorsus catastrophem subiit ; Hispania artibus suis novam ipsi periodum inducente ; quæ maximam ejus partem , cum hæctenus indivisum suis Regibus pareret , armis sceptro suo subjecit,

CAPUT

x *Tarapha de Regibus Hisp.* p. 567.

y *Belcarius in Comment. Rer. Gallicar. L. I. C. 5.*

z *Blondellus Præf. Apolog. ad genealog. Franc. XVII. 4.*

CAPUT II.

Distractio Regni Navarræ sub Johanne Albretano, eorumque tem- porum status.

Theatrum belli præcipuis Europæ Gentibus tum exhibue-
rat Italia; in qua, inde ab initio sæculi præsertim sexti
decimi, de Insubria & Neapoleos Regno, Galli, Ger-
mani, Hispani, mox unitis, mox oppositis inter se viri-
bus, cruenta prælia decertavere. *a* Fuerat eo etiam tem-
pore Romæ Pontifex Julius II. qui A. MDVIII. inito inter
Ludovicum XII, Maximilianum Cæsarem, & Ferdinan-
dum Catholicum, Cameracensi contra Venetos fœderi acces-
ferat; *b* repetendis plurimis, quas Veneti superioribus bel-
lis, rebus suis inservientes, hinc inde occupasse dicebantur,
provinciis: *c* vindicaturis Cæsare & Ludovico acceptas
a Venetis injurias; quorum prioris in Italiam proficiscentis
conatus impedivere; *d* alter vero regni Neapolitani jactu-
ram, factamque ejus ab Hispanis invasionem ad ipsos refe-
rebat. *e* Sed cum Julius biennio post subito cum Venetis,
quibus ante sacris interdixerat, in gratiam rediisset, ex fœ-
derato Ludovici acerrimus hostis factus, arma in eum, a
C quo

a Thuanus Hist. L. 1. Guicciardinus Hist. Italiæ L. 5. sqq.

b Pontani Hist. Gelrica L. 11. p. 637. Haræi Annales Ducum
Brab. T. 1. p. 522. Bembus Hist. Veneta L. 7. p. 290.
Justinianus Hist. Venet. L. 11. p. 217.

c Paul. Jovius Epit. Hist. L. 9.

d Ghilinus de Maximiliani in Italiam adventu A. 1497. apud
Freher. Scriptor. Rer. Germ. T. 3. p. 103 & 104.

e Belcarius Comment. Rer. Gallic. L. 10. C. 26.

quo tamen antea tot beneficiis obstrictus fuerat , *f* convertere statuit. Suspecta nimirum Julio, Caroli IX. Regnum Neapolitanum invadentis exemplo, *g* Franci potentia esse cœpit, *h* qui vi percussi fœderis Venetos magno exercitu aggressus, tam stupendos brevissimo tempore armorum successus habuit, ut illi, intra maritimum duntaxat imperium inclusi, ad quasvis accipiendas pacis conditiones jamjam redacti viderentur ; *i* idem fere cum Atheniensibus olim Xerxe imminente fatum habituri. Metuere hinc & alii rebus suis : Hispanus præsertim ; qui de conservando sibi acquisito Neapoleos regno, ob quod nunc etiam in fidem a Pontifice receptus erat, quam maxime sollicitus. *k* Ita mutatis sociorum animis nova & adversus Gallos quidem fœdera fabricata : *l* nitente quoque Ferdinando, cujus præcipui jam pridem conatus, ut Gallorum in Italia potentiam infringeret. *m* Accesserunt pacto Veneti ; *n* & ipsi mox Helvetii ; qui, cum Ludovicus viginti nummum aureorum millia antiquis eorum pensionibus addere recusaret, graviter exacerbati , *o* accepto nunc quoque a Pontifice splendidi-

f Martin du Bellay Memoires L. 1. p. 2 & 3.

g Memoires de Comines Liv. 7.

h Onuphrius Panvinius in vita Julii II.

i Belcarius L. 11. C. 18 & 19. Petrus Martyr Epist. 416 & 419. Chytræus Chron. Saxon. L. 6. p. 189.

k Gomecius de Reb. gest. Francisci Ximenii L. 5. p. 1060. Belcarius L. 13. C. 6.

l Petr. Martyr. Epist. 467. Belcarius L. 13. C. 9. Guicciardin. L. 10.

m Gerhardus de Rhoo Annal. Austr. L. 12. p. 450. Mich. Coccinius de bello Maximiliani cum Venetis apud Freberum T. 2. p. 548.

n Bembus Hist. Ven. L. 12. p. 485.

o Belcarius L. 13. C. 13.

didissimo *Defensorum Ecclesiasticæ libertatis* titulo, eo facilius ad contrarias Gallo partes transiere. *p* Anglus denique omnibus licet modis ad socium fœdus a Julio plectus, recente tamen adhuc regno, subscribere noluit; artibus tandem Ferdinandi ad societatem perducendus. *q*

Perstitit in societate Ludovici, præter paucos in Italia Principes, Maximilianus Imperator; *r* non tam ex sincera cum eo amicitia, quam ob insigne in Ferdinandum & Venetos odium: quorum ille, mortuo Archiduce Philippo, ab omni Castiliæ regni administratione, Carolo adhuc minore, Cæsarem excluderat: *s* Veneti autem alienatum pridem Maximiliani animum, recuperata per dolum Patavina urbe, *t* implacabiliorem reddidere. Atque hanc qualemunque Cæsaris amicitiam firmiorem reddere conatus est Ludovicus; injecta ipsi maximæ Italiæ partis, sociis armis recuperandæ, fiducia; quam antiquissimum Occidentalis Imperii patrimonium in suam reducere potestatem Maximilianus tentaverat. *u* Non neglecta interea pacis cum Julio consilia: qui cum indies vehementius contra Gallos ex-candesceret, *x* accedente præsertim Comachiensi cum Alphonso Atestino, a cujus partibus Ludovicus steterat, de Salinis controversia, *y* deliberari de convocando universali Concilio, Julioque in ordinem redigendo, inter fœde-

C 2

ratos

p Petr. Martyr Epist. 490. Guicciardin. L. 11.

q Larrey Hist. d'Angleterre, Henry VIII. p. 86.

r Gerh. de Roo L. 12. p. 450. Belcarius L. 13. C. 4.

s Mariana L. 29. C. 7. Pontus Henterus Rer. Belg. L. 7. C. 24.

t Onuphr. Panvinus in vita Julii II. Chytræus in Chron. Saxon. L. 6. p. 189.

u Belcarius L. 12. C. 14. Mezeray Hist. de France ad A. 1510. Gerh. de Roo L. 12. p. 449.

x Cabassutius in Notitia Ecclesiastica p. 569.

y Panvinus in Julio II. p. 363.

ratos cœptum est. Et congregata mox Anno MDXI Pisis auctoritate Maximiliani & Ludovici 2 Synodus, ex Constantiensis, Basiliensisque Conciliorum decreto, & vi sacramenti ab ipso Julio ante electionem præstiti. *a* Continuatæ eadem, præsentibus novem, ut Bembus scribit, primæ notæ Cardinalibus, Mediolani, & Lugduni tandem sequente anno terminata. Citatus in ea Julius Pontifex, post tertiam contumaciæ accusationem damnatus & ab officio suspensus fuit. *b* Præluserat jam hisce conatibus Ludovicus, cum paulo ante universalem Ecclesiæ Gallicanæ conventum Turonibus instituisset, suæ contra Pontificem causæ capita solenniter examinaturus. *c* Ibi tum ille armorum suorum justitiam egregie stabilitam, magnoque consensu comprobata vidit; atque mox Galliæ incolis graviter injunxit, ne ullius beneficii causâ Romam peterent, aut confirmandæ Ecclesiasticæ dignitatis gratia pecuniam e regno exportarent. *d* Neque vero hic Ludovici indignatio substitit, sed contraria porro obnuntiatione Pontificis diras generose revicit; cuso etiam in odium Julii aureo nummo, hodiernum adhuc conspicuo, qui titulos Regni Franciæ & Neapolitani cum effigie sua ex una parte & insignia Galliæ ex altera referebat, cum hoc elogio: *Perdam Babilonis nomen*: *e* Harduino frustra ad *Babillonem* (sic scribit)

2 Goldasti *Constitutiones Imperiales* T. 1. p. 421. Michael Coccinius apud Freher. p. 545.

a Tom. 34. *Concil. Ed. Reg.* p. 67.

b Edmundus Richerius in *Hist. Concilior. general.* L. 4. C. 3. Odoricus Raynaldus T. XX. *Annal.*

c Belcarius L. 12. C. 14. Cabassutius l. c. in *Synopsi Historica* sec. 16. p. 569.

d Mezeray *Hist. de France* ad A. 1510.

e Thuanus L. 1. Le Blanc *Traité des Monnoyes de France* p. 263. Hotomannus *Fulm. brut.* p. 177.

bit) Ægyptiam *f* id trahente ; *g* clarissimis Historicorum in contrarium testimoniis, aliisque temporum rerumque circumstantiis refragantibus.

At Julius eo ipso tempore alia in Laterano *h* collecta Synodo stipatus, Pisanum Concilium non modo fulmine percussit , sed & alterum ex præcipuis ejus defensoribus in partes suas pertraxit. *i* Magna mox insculta rerum Gallicarum catastrophe. Ille paulo ante in Ravennatenſi prælio *k* sub heroico Gastonis Foxii ductu contra fœderatos victor , & per universam fere Italiam triumphator exercitus, qui Romæ & Hispaniæ jam extrema minari videbatur, ob avaritiam quæstorum , ortumque inter Duces post Gastonis mortem dissensum , *l* mox diminutus , eoque infirmitatis redactus est , ut expulsis eodem anno ex toto Mediolanensi Ducatu Galliæ copiis , restitutoque , Helvetiorum præsertim ope , Maximiliano Sfortia , expulsi Ludovici filio, nihil fere amplius Francicis armis securi superesse in Italia videretur. *m* Dederat tum sane Cæsar grande imbecillitatis & inconstantia humanæ documentum , cum causam illam, quam antea tam strenue & tantis moliminibus urserat , nunc tam facile defereret , atque omnia Concilii Pisani acta in fœdere cum Pontifice inito , *n* atque in Comitibus postea Coloniensibus *o* revocaret. *p* Maximiliano , de cujus incon-

C 3

stantia

f le Grand Caire.

g Job. Harduini Opera selecta p. 905. & Supplement du Journal des Sçavans, Janv. 1707. p. 124.

h Schilterus de Libertate Ecclesiar. Germ. L. 7. C. 1. §. 6.

i Gerb. de Roo L. 12. p. 456.

k Bembo Hist. Venet. L. 12. p. 509.

l Belcarus L. 13. C. 42.

m Memoires de Mart. du Bellay L. 1.

n de Roo L. 12. p. 456.

o A. 1512.

p Goldasti Constitutiones Imper. T. 3. p. 484.

stantia non una apud scriptores querela , q grata sine dubio hæc contra Gallos vindicta fuit ; qui , referente illustri Galliæ Historico , r Codicem rubrum seposuerat , in quo omnes a Gallis acceptas iniurias conscriberet. Sunt qui singularem prorsus deserti hujus a Cæsare Concilii occasionem allegant. s Scilicet cum paulo ante de Julii vita dubitaretur , instigante Severinate Cardinali , consilium cepisse Maximilianum, Cæsareæ dignitatis cum axioma Romani Episcopi commutandæ ; vel ex singulari quodam pietatis fervore , vel quod sub suo demum Episcopatu Cleri mores in melius mutatum iri crederet ; daturum mox hunc in finem ad Paulum Lichtensteini-um litteras , t de mutuo accipiendis a Fuggero trecenties mille aureis in hoc negotium insumendis. Quam eandem abdicandi Imperii causam Nepoti ejus Carolo fuisse nonnulli produnt. u Continuatum interea Concilium Lateranense , x auctaque indies Julii in Galliæ Regem ab omnibus jam desertum ira ; insecutæ in eundem comminationes ; citatus Romam Galliæ Clerus & inter alia præsertim de abolenda Pragmatica Sanctione in eadem Synodo actum. y Quin tandem , teste ipso Carolo Molinæo , Diploma plenissimæ remissionis Julius concessit omnibus , qui Francum occurrentem interficerent. z Arro-
ganter

q Baco de Verulamio Hist. Henrici VII. p. 95 & 140. Mariana L. 30. C. 4.

r Mezeray ad A. 1506.

s Schilterus de Lib. Eccl. Germ. L. 7. C. 1. §. 5. Mariana L. 30. C. 5. Spondanus.

t Goldasti Polit. Reichsh. P. 12. tit. 4. p. 428.

u Brantome.

x Acta hujus Concilii Tom. 34. Concilior. edit. Reg. Cabassutius in Notitia Ecclesiastica p. 583.

y Sessione 4.

z Spanhemius Hist. Eccles. sec. XVI. Cap. 2. n. 3.

ganter nec sine impudentiæ nota hæc , a cæteris Historicis cautius tradita , edisserit Hispanus ille , *Ælius Antonius Nebrissensis* , *a* qui Gallum , moderatissimum sane & prudentissimum principem his prosequitur verbis : *Ludovicus Gallorum Rex more gentis suæ homo levissimus , non contentus se intra pelliculam suam , hoc est intra Regni sui fines , continere , animum in Italiam iniecit &c.* Et paulo post : *Igitur Pontifex Julius ira percitus gladium ex Petri manibus corripit , in rebelles contumacesque stringit : ipsos Schismaticos ac proinde hæreticos declarat : bona publicat : ad cujus sententiæ executionem Christianos Principes invocat , atque imprimis nostrum.* Tale scilicet encomium meruit Rex optimus, magnitudine animi æque ac sapientia regnatrice, tamque singulari in cunctos benignitate clarus , ut a Francisco Guicciardino, omnium , qui secundum antiquos historias scripserunt , præstantissimo , Ludovico tamen alias haud æquo , *b* cognomentum *Iusti* meritus sit : cujusque adeo sancta & venerabilis inter populares suos est memoria , ut quoties de optimo regimine , & rebus in meliorem statum reducendis agitur , toties Ludovici temporum & ordinis honorifica mentio habeatur. *c*

Cæterum hac rerum temporumque facie Ferdinandus Catholicus, callidissime occasionibus inservire solitus, consilia de occupando Navarra regno exequi constituit; non aptius facile tempus futurum esse ratus , quo incautum Vasconem, dubiis præsertim Gallia rebus , sub specioso religionis asserendæ titulo, quem facinoribus suis prætereundere solitus erat, *d* opprimeret. Sed jam pridem hoc Cantabria regnum situ suo

a de Bello Navariensi L. 1. C. 2.

b Spanhemius Hist. Eccles. sec. XVI.

c Thuanus L. 1. p. 8.

d Thuanus L. 1. ad. A. 1516. Wicquefort Ambassad. L. 1. p. 161.

suo avidas Hispanis spes excitaverat ; *e* ita quidem , ut magnanimæ illi viragini Isabellæ , Hispaniarum Reginae , semper hæc cura insederit , quemadmodum angulus ille , a toto suo corpore divulsus , vel permutatione , vel dotis nomine , vel alia ratione in formam pristinam redigeretur ; semperque Horatianum illud in ore habuerit : *O si angulus ille Proximus accedat , nostros qui fœdat Iberos.* Sed & ob id præcipue necessariam hanc esse conjunctionem existimaverat Regina , quod Gallos ab ea parte nunquam esse quietos suspicabatur. Hinceo usque progreditur Nebrissensis , ut addat : *Navarram , quis æquus rerum æstimator judicet , ab Hispania posse disjungi ?* Tentata hinc variis modis istorum regnorum unio. Et Johannes quidem Aragonius , Ferdinandi Catholici pater , ducta in matrimonium Blanca , Caroli Navarræ Regis filia , regnum hoc suo conjungere tentavit. *f* At Blancae filius Carolus Vianæus hæreditarium a matre regnum post ejus obitum vindicare conatus est : *g* patre præsertim ad alteras nuptias transgresso ; quibus id jam effectum erat , ut nova conjux Johanna in privigni odium Cantabriæ regno præficeretur.

Magnorum hæc motuum fundamenta fuere. *h* Scissa ejus gentis studia ab antiquo erant in Lusitanos sive Beamontios & Agramontanos ; funesta Vasconibus nomina ; ex Gallia secundum Marianam , at juxta Marineum , ex Civitatibus Navarræ ejusdem nominis orta. Agramontani suo in Aragonium favore nunc clari : Beamontii vero agrum Vianæ Principis animum strenue vellicabant ; divinas & humanas leges a patre violatas ; regnum injuria interceptum armis vindi-

e Ant. Nebriss. præf. de bell. Navar.

f L. Marin. Siculus L. 11. 12 & 13. Franciscus Tarapha de Regibus Hisp. in Henr. IV.

g Rodericus Santius Hist. Hisp. Part. 4. C. 37.

h Mariana L. 22. C. 11 & 17.

vindicandum; æquam causam superis curæ futuram. Constituta ergo a Carolo cum Galliæ, Castellæque Principibus fœdera, & ipsa, regni caput, Pompelo cum aliis civitatibus a Beamontiis occupata, ultima Aragonio minari videbantur; nisi felix mox prælium res ejus dubias restituisset; reducto in potestatem filio, viribusque factionis aliquantisper suspensis. *i* Liberatus quidem ipsorum postea Aragoniæ Procerum studiis Carolus, sed repetitis identidem in Patrem armis, nunquam serio in gratiam cum eo rediit, donec mortem Patris sua prævenit; non sine veneni suspitione multorum cum lacrymis Barcinone extinctus: *k* Princeps magnitudine animi, Regiarum dotium præstantia & virtutum decore nulli secundus; atque omnium hinc iudicio dignissimus regno. Eruditionis quoque fama ad posteros memorabilis, condita Navarrici *l* Aragoniæque *m* regnorum historia. Sed & alia longe celebriori in Annalibus gloria felix, contempto Neapoleos regno, quod ultro ipsi obtulerant cives; *n* felicior, si eadem animi magnitudine nondum prius postulasset regnum, qua sponte oblatum posterius recusaverat. Transiit ergo successionis jus ad natu majorem Caroli Vianensis sororem Blancam; *o* quæ cum Henrico Quarto, Castiliæ Rege, sterile matrimonium habuerat; *p* & post hujus demum mortem ad alteram sororem Leonoram; translaturam illud in Foxensem familiam. *q* Unde nova Hispaniæ consilia; nitente præsertim Isabella,

D

Ferd-

i L. *Marineus Siculus de Rebus Hisp.* L. 13.

k *Mariana* L. 23. C. 3. ad A. 1461.

l *Vasæus Chron. Hisp.* C. 4.

m *Blanca Comment. de Rebus Arag.* p. 703.

n L. *Marin Siculus* L. 13. p. 417.

o *Joseph Texera vies & gestes des Roys de Navarre* f. 22.

p L. *Mar. Siculus* L. 19.

q *Garibay* L. 17. C. 15.

Ferdinandi Catholici uxore; quæ cum Castiliæ & Aragoniæ regna matrimonio suo conjunxisset, de uniendo quoque cum iis Navarræ regno consilia fovit; tentatis *r* filii sui Jo-
hannis, Principis Monarchiæ Hispanicæ hæredis, ante
Patrem postea defuncti, nuptiis cum Catharina, Gastonis
Foxii unica filia, Eleonoræ nepte, & post præmaturum fra-
tris, Francisci Phœbi, obitum Vasconiæ totius hærede; *s* ut
dotale regnum cum reliquo corpore Hispanico conjungere-
tur. *t* At spreti fuere hi conatus, cum Magdalena Navar-
ræ Regina imparem proci, tum vix quartum annum egressi,
ætatem prætexeret, regnoque virum præficiendum esse caus-
faretur. *u* Et prælata tum sane Albretana domus, ex qua il-
lustri gente Johannes in regium Navarræ solium, inito cum
Catharina matrimonio, receptus fuit. *x*

Sed hæc ipsa egregie, præter ea, quæ supra memora-
vimus, viam sternebant, qua voti sui compos fieret Hispa-
nia. Albretius enim moribus & consuetudine quidem faci-
lis, sed pro Rege negligentior, injuriæ quam maxime op-
portunus videbatur; *y* imperante præsertim Hispaniæ Fer-
dinando Catholico, qui suæ felicitati, qua universam fere
Hispaniam in unum Aragoniæ corpus hætenus commisit, *z*
artes etiam dolosque addere noverat. Hic cupiditate, quam
Johannes pater ipsi insinuaverat, a juventute concepta,
Navarræ jam diu imminens, publica vi exequi statuit, quod
occultis hætenus consiliis Majores sui frustra quæsierant;
fre-

r A. 1482.

s *Tarapha de Regibus Hisp.* p. 567.

t *Ant. Nebrissensis Præfat. de Bello Navariensi.*

u *Mariana L. 25. C. 5.*

x *Texera f. 23.*

y *Favyn Histoire de Navarre L. 12. p. 677.*

z *Baco de Verulamio Hist. Henrici VII. p. 175. Petrus Martyr*

Ep. 92. L. Marin. Siculus L. 21. p. 511.

fretus præsertim Lusitanæ factionis, cujus caput Ludovicus Bellamontius, Lerinensis Comes, Ferdinandi nepos, erat, studio. *a* Et confirmavit sane avidam Hispani spem nuperrus Angliæ Regis Henrici Octavi ad fœderatorum causam accessus. *b* Is urgente olim Patre, obtentaque a Pontifice venia, Catharinam, Ferdinandi filiam, quæ prius Arturo, Henrici fratri nupserat, in matrimonium duxit, *c* atque hinc studiis in Hispanum propensior, promovendisque ejus commodis aptissimus videbatur. Persuaserat genero suo, Principique, ob ætatis juvenilis ardorem ad bella promptiori, subdolus focer, esse jam tempus illud, quo per-
 vetusta sua in Galliam & speciatim in Aquitaniam Ducatum jura exequi posset: utendum esse occasione; defendendam ab impio invasore Apostolicam sedem, & omni studio retundendos esse temerarios Galli conatus. *d* Hæc, quam egregie a prudentioribus refutarentur, meminisseque debuisset Henricus supremæ morituri patris, Gallorum opera Angliæ regno potiti, vocis, qua eum, si tuto ac feliciter regnare vellet, ut a bello Gallico penitus abstineret, serio hortatus erat, *e* facile tamen locum invenerunt apud Principem, insigni quodam facinore primordia regiminis sui illustraturum; stimulante præsertim Pontificis decreto, quo gloriosum Regis Christianissimi titulum a Gallo in Henricum, Concilii Lateranensis nomine, transferre jamjam paratus erat; *f* accedente etiam altero ex Vaticano Diplomate, quo

D 2

Ludo-

a Garibay L. 20. C. 15.

b Larrey Hist. d'Angleterre ad A. 1512. p. 87.

c Gratianus de Casibus Virorum Illustr. p. 180. Herbertus hist. Henrici IIX. Burnet Hist. Reform. Angl. L. 2.

d Belcarius L. 13. C. 6.

e Belcarius loco cit.

f Garibay Compendio Historial d'España L. 20. C. 14. Mézeray ad A. 1513.

Ludovicum in Britanni favorem Aquitania privat Pontifex. *g* Anglus ergo, valido exercitu terra marique instructo, ad Fontarabiam copias perducit, Aquitaniam unitis cum Ferdinando viribus occupaturus. *h* Verum aliud longe soceri animo consilium infederat, qui terrore armorum Anglicorum certiore facilioremque sibi Cantabriæ regni, quod spe jam devoraverat, acquisitionem fore haud falso existimavit. Persuadere hinc conatur Dorsetio, Britannici exercitus præfecto, Ferdinandus *i* necessariam esse ante omnia regni Navarrici occupationem, quod Aquitaniam invasuris a tergo gravissima damna inferre posset.

Stertente ad hæc omnia Albretio, & ad proximum exitium fere immoto, Hispanus, colorem bello quæsiturus, legatos ad eum mittit, postulatuos, *k* ut medius inter duos Reges Vasco spectatorem belli ageret; nihilominus tamen Hispanos Anglosque per regni sui fines in Aquitaniam transfereretur, arcesque aliquot, atque urbes munitas, Stellam, Amajam, & Fanum Johannis ad pedem portus, tantisper dum armis res geritur, sibi permetteret, finito bello restituendas. *l* Arduum & injustum hoc Ferdinandi peti- tum mora differre tentavit Albretius. At surdus ad hæc omnia Hispanus, moræque impatiens, Ferdinandum Albanum Ducem, tunc juvenem ac famosum in posteris truci prosperaque militia, *m* flagitante quantumvis Aquitanix op-

g Ant. Nebrissensis L. 1. C. 3.

h Buchananus Rer. Scot. L. 13. p. 456.

i Larrey Hist. d' Anglet. ad A. 1512. p. 88.

k Guicciard. Hist. Ital. L. 11. p. 321. Belcarius Comment. Rer. Gall. L. 14. C. 5.

l Turquet Histoire d'Espagne L. 25. p. 1188. Nebrissensis L. 1. C. 3.

m Famianns Strada de bello Belgico, L. 7. Grotii Annales Belg. L. 2. Meteranus L. 3. p. 109. Reidanus Annal. L. 1. Meursii Vita Ferdinandi Albani L. 1.

oppugnationem Dorsetio, in Navarram cum selectis copiis mittit. Percussus subito bello Albretanus, nec milite nec pecunia instructus, de pace cum Ferdinando agere conatur, quasvis mox conditiones recusaturo, nisi Rex omnes arces, filiumque principem extemplo obsides tradat; pro victoris arbitrio postea reddendos. *n* Duriora hæc ipso bello videbantur; itaque superatis montibus Pyrenæis deserit Navarram superiorem Albretius, atque in Benearnensem ditionem aufugit. Tum vero regni, prædæ expositi, civitates amplissimæ, Anglorum etiam, qui non longe aberant, armis territæ, certatim Ferdinando sese dare: ipsa enim regni metropolis Pompelo, ab initio statim intra quatrimum Albani virtute Hispanicum jugum subire coacta, cæterarum urbium expugnationem faciliorem reddidit; accedente insuper Beamon-tiorum factione, quæ a Grammontiis pulsa, partesque Ferdinandi amplexa, plures proditoris socios acquisiverat. *o*

Patere jam sua consilia facile prævidit Hispanus: ut ergo inferioris etiam Navarræ direptionem faciliorem redderet, *p* Legatos in Angliam mittit, necessitatem facti hujus demonstraturos, impetraturosque, ut Dorsetio mandata mitterentur, ne Hispani consiliis se opponeret, sed ad reducendum potius totum Navarræ regnum exercitus Anglici vires conjungeret. Cantaber interea ad speciem urgetur, ut fœderi accedat; *q* in eum modo finem occupatam esse Pompelonem, ut securior esset fœderatorum in Galliam transitus. Et decepisset fortassis Albretanum Ferdinandus, prætensaque spe pacis reliquum Navarrici regni cis montes occupasset, nisi provida Ludovici cura prævenisset subdola

D 3

Hi.

n Mariana L. 30. C. 12.

o Garibay L. 20. C. 15.

p Larrey hist. d' Anglet. ad A. 1512.

q Larrey loco. cit.

Hispani consilia. Ille enim Aquitaniæ Præfecto Francisco Longavillæ mandata transmisit, ut Vasconici regni cis montes reliquias socio defendendo occuparet, adventanti- que Ferdinando omnibus viribus resisteret. *r* Ita regnum suum a vicinis regibus Albreus occupatum vidit; sed quorum alter amico, alter insidioso id fecit animo; alter ut amissa spoliato Principi recuperaret, alter vero, ut, quæ reliqua fuerant, eriperet, Regemque adeo infirmum e regno suo perfide depelleret. Prædixerat hæc marito Regina, excelsi profecto animi Herois, tantumque supra sexus sui imo & virorum virtutes eminens, quantum Rex indole tanto fastigio digna inferior erat. Illa cum diu frustra Johannem ad arma capiendam, & ad civitatem præsertim Pompeionensem cunctis viribus defendendam strenue impulisset, conjugem jamjam fugientem his prosecuta est verbis: *Tu vero regnum relinquis, quod nunquam recuperabis, solumque Tibi in posterum remanebit Johannis Albretani nomen.* *s* Exulanti huic Principi nullum aliud præsentius securiusque perfugium, quam in Gallia fuit, quæ semper sustentandis infeliciis Regum Principumque adversioribus fatibus assueta. Hispanus interea quicquid superioris Navarræ residuum occupat, & a subditis invitis & refragantibus jusjurandum, præeunte Albano, extorquet. *t* Anglus vero ludibrio habitus spe recuperandæ tum Aquitaniæ excidit; imminente jam tempestate rebus gerendis haud opportuna, & Ferdinando præsertim moras neccente; vel quod voti jam compos Gallum nimis irritare nollet, vel quod si quid prospere in Aquitania gerendum, aliorum id futurum esse com-

r Mariana L. 30. C. 12.

s Turquet, Histoire d'Espagne L. 25.

t Ant. Nebriss. L. 1. C. 6.

commodo videret. ^u Itaque tot armatorum exercitu x ad augendam tantum Principis deceptoris potentiam comparato, gener soceri quoque perfidiam y expertus est, qui religioni sibi fere duxerat, vel suos non decepisse amicos. Tentaverat quidem Ludovicus post Anglorum ex Hispania discessum Navarram ex hostium manibus eripere, iustoque possessori suo vindicare. z Collectus hunc in finem, qui viginti circiter quinque millia impleret, exercitus; Ducibus Carolo Borbonio & Longavillano, rei militaris, ut fertur, non satis perito: quibus accessit Franciscus Valesius, ex stirpe Regia Ludovico proximus, a & ipse Navarrus, cum nonnullis Vasconiae copiis, qui ad famam hujus belli ad veterem Regem advolarunt. Imminebant jam Pompelonæ Galli, Hispanosque nihil tale cogitantes interceptissent fere, nisi Albani Ducis prudentia intervenisset; novam nunc bellicæ laudis gloriam consecuti, quod regnum, quod celeritate prius subegerat, nunc fortitudine & patientia Regi suo servavit. b Quasitis ille viarum compendiis, impositoque urbi, ante

^u Belcarius L. 14. C. 7.

x P. Martyr Epist. 488.

y Amelot de la Houssaie Discours historique sur les traités des Princes, pag. 71. Le Secrétaire Quintana a son retour de France raportoit a Ferdinand, que le Roy Louis se plaignoit d'avoir été trompé deux fois par lui: Deux fois? reprit Ferdinand, par dieu, il a bien menti l'ivrogne, je l'ai trompé plus de dix. Eadem ex Hispano ad Cominæum Commentatore refert Wicquefort Ambassad. L. 1. p. 146. add. Paulus Jovius hist. L. 11. a princip.

z Nebrissensis L. 1. C. 8. Belcarius L. 14. C. 8.

a Bellay Memoires L. 1.

b Ant. Nebriss. L. 1. C. 8.

ante hostium adventum fortissimo, cui ipse præerat, præsidio, Gallorum consilia prævertit, strenuaque defensione, quam fatalis obsidentibus hyemis sævitia faciliorem reddidit, coegit Gallos, ut copias reducerent; oppugnato quoque in reditu frustra fortissimo S. Sebastiani castro. Ita in Navarrici regni possessione jam satis confirmatum se vidit Ferdinandus; *c* quam tamen firmiorem reddidit, quum arte sua persuasisset Maximiliano Imperatori, ut cum Ludovico de matrimonio inter Carolum, Cæsaris pariter Ferdinandique nepotem, & Renatam Ludovici filiam ageret; quarum nuptiarum spe illectus Ludovicus inducias concessit Hispano; qui tamen interea Angliæ Regi Henrico, quem induciæ hæ irritare poterant, persuasit, nunquam servaturum se esse, quos modo inierat, temporariæ pacis tractatus. *d* Navarram vero, cujus Prorex constitutus Albanus, *e* in Comitibus Burgensibus tertio Idus Junias Anno MDXV. Ferdinandus perpetuo vinculo Castiliæ regno conjunxit, *f* animum injuste occupata reddere nescium evidentissime testatus; quem & mox uberius demonstravit; condito paulo ante mortem testamento, quo conjunctionem hanc soleanniter repetitam confirmavit, posterisque sexvandam injunxit. *g*

CAPUT

c P. Jovius Hist. L. II. ab init.

d Larrey Hist. d' Anglet. Henry VIII. p. 90.

e Turquet, L. 26. p. 1203.

f Garibay L. 20. C. 21. Mariana L. 30. C. 24.

g Blondel Præf. Apol. ad Genealog. Franc. V. 1.

CAPUT III.

Prætextus hujus distractionis refutatus.

NEque tamen Ferdinandus absque splendido juris titulo Navarram occupasse videri volebat. Conquisivit varias regni erepti causas; securius profecto disputaturus, cum id, de quo quærebatur, prius occupasset. Nec ab initio præter proscriptionem a Julio factam aliquid magnæ rei allatum. At mox inventi sunt, qui varia juris capita producerent; *a* sed ita producerent, ut causæ suæ nocuisse potius viderentur; malæ rei pessimam afferentes defensionem. Præcipuus inter hos fuit *AELIUS ANTONIUS NEBRISSENSIS*, vir grammaticis innutritus argutiis, qui singularem Regis gratiam initurus, duos de *Bello hoc Navarræ* libros *b* conscripsit, atque ob hæc in Regnum merita Grammatici Rhetorisque nomen cum splendido Historiographi Regii titulo commutavit: *c* felix certe dicendus, si novæ dignitatis acquirendæ spes novum ipsi quoque ad veri historici munus genium attulisset. Hujus notissimi istorum temporum Scriptoris, & publica quasi Regis auctoritate comprobati, argumenta producam, quæ ab aliis præterea proferuntur porro subjuncturus.

E

Pro-

a Ludovicus Correa. Job Lupy de Palacios Rubeos. Pineda.

b extant in Hispania illustrata T. 1.

c Antonii Biblioth. Hispan. Vossius de Historicis lat. L. 3. C. II.

Arg. I.

Provocat ille primo ad jura divina & humana, quibus negatus transitus justam belli præbeat causam. *d* Nam, inquit, quid injustius excogitari poterat, quam ad justum bellum proficiscenti negari aditum, viamque ex jure Gentium cunctis mortalibus communem? cum præsertim de Regni indemnitate illi satis caveretur. Plura quoque e sacris exempla de negato transitu adducit, secutisque hinc bellis a Deo ipso vel approbatis, vel etiam jussis. Sed quemadmodum quidem facile concedo, quandoque ex negato transitu justam oriri posse bellandi causam, ita in hoc casu illum recte negatum esse constanter asserere non dubito. Neque vero difficulter mecum consentiet, quisquis neglectis reliquis Philosophorum circa hanc rem controversiis, id unum præsertim, in quo omnes sane consentiunt, meditabitur, transitum, si quis concedendus est, debere esse innoxium, talemque, ut securitati eum permittentis quam maxime consulatur. *e* Hic vero, converso plane rerum ordine, fortissimas arces Hispanus tradi sibi postulat: *f* egregia indemnitatis cautio! & Ferdinandus quidem eas postulat, qui jam pridem toti isti regno inhiaverat; *g* quique, quod rei caput est, breviori in Galliam via penetrare poterat, illæsa Navarra. Sed nec ipsa porro, quam Nebrissensis allegat, belli justitia huc aliquid confert. Præterquam enim, quod ista dijudicatio non semper sit satis expedita, multum sane periculi sibi faceffit, quisquis aliorum litem suam facit, atque duobus armatis judicem arbitrumve se interponit; hoc ipso

d Nebrissensis de bello Navariensi L. 1. C. 1.

e Grotius de jure belli L. 2. C. 2. n. 13. Pufendorf. J. N. G.

L. 3. C. 3. §. 5.

f Nebrissensis L. 1. C. 3.

g Belcarius L. 14. C. 5.

ipso facile discrimen aut sedem belli in sua translaturus. Sis porro de iustitia belli certissimus, num propterea eadem certitudine convictus es, simili in te iustitia fore principem, qui respectu alterius in iustissimo bello versatur. Nec est quod de iustitia belli Ludovico ab Hispanis illati tantopere gloriatur Antonius; verendum sane, ne vel leve examen, Ferdinandi in isto negotio perfidiam potius quam æquitatem prodat. Accessit speciatim in hoc casu, quod plurimæ, quas Albretius in Gallia possederat, provinciæ singulari quodam necessitudinis fideique vinculo eum Ludovico junxerant. *b* Hanc ille profecto in Hispani favorem frangere nec debuit nec potuit; gravissimi in Dominum perfidiæ criminis exemplum daturus, effecturusque, ut post illatam sibi ab Hispanis injuriam, iuste suis etiam in Gallia provinciis, quæ unicum postea extorri familiæ solatium præbuerunt, privaretur; adeoque facile evenisset, ut, qui minus malum evitare cupiebat, majus incurreret; partemque regni servaturus totum amitteret. Atque hæc egregie declarant, quam male coacervatus ille & e Sacris prolatus exemplorum cumulus huc quadret; quorum diversissimam a nostro rationem quilibet rerum peritus facillime deprehendit. Nimum ergo jam concesserat Albretius, cum in arcium Navarræarum, quas Ferdinandus postulaverat, *sequestros* consensisset; qua tamen, nisi additis porro aliis injustis conditionibus, contentus esse noluit Hispanus. *i* Sed demus tandem Nebrissensi; injuste Albretanum recusasse transitum; num propterea Rex toto regno ejiciendus & posterius a successione excludendi: finito saltem bello, cur spoliatus non fuisset restituendus, nullam plane rationem video.

E 2

Ad

b Arnoldus Ferronus Rer. Gall. L. 4. p. 81. Nebrissensis L. 1. C. 3. Mariana L. 25. C. 11.
i Nebrissensis L. 1. C. 3.

Arg.II. Ad alia itaque argumenta progreditur Antonius, ut ostendat, Navarram jam olim Hispaniæ jungi debuisse, adeoque Ferdinandum vetera Hispanorum in istud regnum, vel sua etiam jura tantum vindicasse. Confidenter enim asserit, *k* *Blancam juniorem, Johannis Navariæ ac deinceps Tarraconensium Regis ex Blanca uxore, filia Caroli procreatam, quæ fuit Enriquo hujus nominis Hispanorum (sive Castiliæ) Regum quarto nupta, ac deinde repudiata, veneno interceptam a Leonora sorore, ejusque marito Foxensi Comite, ut ad ipsos regni successio perveniret.* Itaque regnum injuste acquisitum juste nunc, ultoribus Hispanis, amissum. Paulo aliter Mariana, *l* qui nescio quo errore *Blancam* illam, *Claram* vocat, asseritque, hujus voluntate & donatione jus ad Navarræ regnum per maritum in Castellanos translatum. At malitiose hæc & invita plane veritate traduntur. *Blancam* enim a marito repudiatam monasterio se inclusisse Cassani relatio est. *m* Quid jam veneno opus? ut soror regno valediceret, quæ mundo, omnique rerum terrestrium curæ jam pridem valedixerat: qui Eleonora maturare ejus obitum voluisse poterat, quæ respectu regni rerumque civilium jam mortua erat. Tacente saltem rem tam parum probabilem magno, qui alias de morte hujus *Blancæ* agunt, scriptorum Historiæ Hispanicæ choro, mirare, Lector, frontem Antonii, hæc tanquam Sibyllæ folia venditantis, provocantisque ad publicam hominum per orbem notitiam. Defendat ille potius Aragonios suos, eosque a veneficii in *Blancæ* fratrem, Carolum Vianæum, patrati criminis suspicione liberet. Veneno sane interceptum plurimorum consensus, vel certe suspicio. *n* Nec desunt, qui Johannam, Aragoniæ Regis Johannis

k L. I. Cap. I.

l L. 30. C. 24. add. L. 23. C. 4.

m Recherche des droits &c. L. I. C. 4.

n Mariana L. 23. C. 3. Garibay L. 17. C. 8.

hannis alteram uxorem hujus facinoris postulent ; o Ferdinandi (postea Catholici) filii sui commodis invigilaturam ; usurpantem profecto cum marito hæreditarium Caroli a matre regnum ; p illudque exclusis privignis, legitimis successoribus, in suos liberos facile derivaturam. Atque sic ipsi quoque Blancæ minus periculi a sorore, quam a noverca imminuisset ; quæ, sublato Carolo, famosum illud porro inter Henricum & Blancam divortium procurasse scribitur ; supprimendæ, si quæ ex illo matrimonio nascitura fuisset, soboli ; q impediendæque adeo Navarrici regni, cui ipsa inhiabat, cum Castilia conjunctioni : magno sane imbecillitatis humanorum consiliorum documento. Quod si ignara tum fatorum Johanna imminentem filii, Castilianum cum Aragonio regno juncturi, felicitatem prævidere potuisset ; hanc Navarræ cum Castilia unionem promovisset potius ; Hispaniæ profecto commodis quam maxime consultura ; quæ meliori, imo optimo juris in Navarram titulo gloriaretur.

Nunc vero concedamus afflictum Eleonoræ scelus : oppresserit illa sororem veneno : quid hoc ad Hispanos ? quid juris inde hisce in Navarram accresceret ? quid Leonoræ posteris a successione arceret ? Sit *injuste acquisitum* Foxensi familiæ regnum ; num Ferdinando, extero prorsus & alieno, propterea aliquid juris accedit ? Quod male acquiritur, non semper respectu tertii recte amittitur. *Ulciscitur*, ais, dirum facinus Hispania. At non offensa fuit Hispania ; quæ, repudiata Blanca, separatas a Vasconibus res habuit. Si divina hæc fuit ultio, ostendant Hispani, illa semper pia esse arma, quibus aliorum facinora a Deo indirecte castigantur. Atque hujus cœlestis in Foxensem familiam iræ

E 3

cla-

o Mariana L. 23. C. 4.

p L. Marin. Siculus L. 17. p. 456.

q Cassan. p. 225.

clarissima testimonia elicere se putat Nebriffensis *r* ex brevitate vitæ illorum, qui ex ea gente prodierunt. Verum, præterquam quod iustissimos sæpe principes, & populi sui delicias in medio virtutum & gloriæ cursu, occulto factorum iudicio, terris eximat divina providentia, regnisque suis illos tantum fere ostendat, posteriora sane tempora infelix hoc iudicium quantum refutavere! Cum stupore profecto miratus fuisses, Antoni, illam temporum longævitatē, qua descendentes ex hac eadem linea posterī breve Majorum vitæ spatium longissimo regimine compensarunt; iudicassesque aliter, si Henrici Magni & diuturna Ludovicorum tempora audire tibi vel videre contigisset. Sed neque etiam vidisti, quam fœdum committeres errorem, qui proposito tuo egregie institutus, filium in tenerrima ætate extinctum Francisco Phœbo affingis, qui ipse juvenis admodum & improles obiit. *s* Adeo errores erroribus cumulare Tibi solenne fuit.

Longe cautius in hoc argumento eximii prorsus iudicii scriptor *Mariana* versatus est. At quomodo ille tamen firmum in *donatione* fundamentum invenire possit, plane non video. Illam certe unquam factam esse, quis in tanto scriptorum silentio credat? Quod si *Blancam*, durante adhuc matrimonio cum Henrico, regnum Navarræ marito donasse sentiat *Mariana*, fatendum ipsi certe est, cum incesto deinceps repudio *t* omne quoque jus in Navarram, si ista

r L. I. C. I.

s *Tarapha de Regg. Hisp. ad A. 1454. p. 567. Texera f. 23.*

t *Rodericus Santius Hist. Hisp. P. 4. C. 36. Alphonsus a Carthagera in Anacephalæosi Regg. Hisp. C. 93. Blanca de Reb. Arag. p. 703. Michael Ritius de Regibus Hisp. L. 3.*

ista donatio aliquod tribuisset, repudiatum; nulla præsertim, ob Castiliani cujus accusabatur impotentiam, ^u suscepta ex illo conjugio sobole, in quam Blanca jus transiret. Neque vero post repudium, quæ Marianæ ^x sententia esse videtur, aliquid beneficii in maritum transtulisse Blancam alibi legimus. Et quid conferret in maritum ad novas nuptias progressum repudiata uxor? quæ sane, si vel maxime id fecisset, nullo id facere jure potuit; cum minime tantum potestatis habuerit Regia Princeps, ut in regnum non patrimoniale, quod vocant, exclusis reliquis ex familia, quæ jus quæsitum habuit, successoribus, externos introduceret.

Atque hæc ipsa affine quoddam argumentum, quod a nonnullis in hac causa producitur, ^y egregie refutant. Petitum hoc similiter est a donatione, sed longe alia, & quæ cum priore illa minime consistere potest. Afferitur nimirum, eandem hanc Blancam Parenti suo, Johanni Aragonio, istud donasse regnum, casurum deinde justissimo titulo in filium ex posteriore matrimonio, Ferdinandum nempe Catholicum. At nec hæc donatio, quæ priorem plane evertit, demonstrari potest. Id quidem traditur, ^z testamento instituisse Blancam, ut reliquo vitæ tempore pater Navarra regno frueretur: quis autem omnimodam hæc donationem involvere dixerit? & si vel maxime involverent, judicandum profecto esset de ea, quod de priore sanam rationem judicare ostendi. Invenio certe Leonoram, Blanca sororem, Foxiique conjugem interjectis reiteratisque sæpius pro-

^u L. *Marineus Siculus* L. 19. p. 473. *Tarapha ad A.* 1454. p. 566.

^x L. 23. C. 4.

^y *Schrovederi Theatr. prætens.* L. 2. Sect. 4. C. 8.

^z L. *Marineus Siculus* L. 17. p. 456.

protestationibus, in bellum subinde evasuris, *a* longiorem Navarrici regni detentionem pa ri reprobantem. Invenio etiam, mox post Blancæ obitum Gastonem jure uxoris Leonoræ nîsum, *Vianæ Principis* (qui primogenitorum olim, certorumque in regno Navarræ successorum titulus fuit nomen assumsisse. *b* Quo ipso Leonoram juri suo, si quid turbando eo intervenisset, quam maxime prospexisse facile judicamus. Sed & ipse prospexit pater, nullamque agnovit donationem. Ita apud Marineum Siculum *c* ipsi Vascones Gastoni Leonoræ Marito declaraverant; Johannis Aragonii Regis hanc esse constantissimam voluntatem, ut post ejus obitum statim Navarræ regnum Gastoni restituatur. Quæ restitutio solenni pacto inter Aragonium octogenarium jam, mortique adeo proximum & Gastonem ipsum repetita; atque mox ipso Regis obitu confirmata, condito prius testamento, ex cujus destinatione Ferdinandus Aragonios, Eleonora vero Princeps materno jure Vasconum regnum obtinuit. *d* Cæterum de his omnibus convictos fuisse Hispaniæ Principes, plura ipsorum facta gesta que docent. Illi certe sua in Regiis hujus gentis inaugurationibus præsentia; *e* solenni legatorum ad eam missu; nuptiis apud eam familiam quam maxime sollicitatis; *f* reiteratis sæpius cum illa fœderibus; *g* & suscepto tandem ejus, pro aviti regni possessione, contra lites injuste intentatas, patrocínio; *h* constans ejus
in

a Marineus Siculus L. 17. p. 456. Zurita Annal. Arag. L. 20. C. 24.

b Garibay L. 17. C. 15 ad A. 1465.

c L. 17. p. 456

d Mariana L. 24. C. 19.

e Blondellus Præf. XVII. 4.

f Nebrissensis Præf. de bello Navar.

g Arn. Ferronus L. 4. p. 81.

h Mariana L. 26. C. 2.

in regnum Navarrae jus satis superque demonstrare. Ergo nec *injuste acquisita*, nec *injuste possessa*, nec *juste* deinceps ablata fuit Foxensi, Albretanaeque postea Genti Navarra.

Sed jam ad novum caput pergit acerrimus Hispaniae Hy-
peraspistes, & ad illud quidem, quod maximi ponderis esse
existimat: producturus nempe Leges pontificias & civiles,
quarum auctoritate Johannes regno potuerit spoliari; quod
fuerit *schismaticus* & *schismaticorum fautor* atque *prom-*
de haereticus *laesaeque majestatis reus*, atque eodem jure in-
testabilis ipse & *omnis ejus posteritas gentilitio regno mul-*
ctanda; vel brevius; quod per literas Apostolicas identi-
dem admonitus Gallum schismatis concinnatorem noluerit de-
serere. Constringendus hic certe es, Antoni, qui tanta
temeritate in sacratissima summorum Principum jura,
Regumque, qua in terris sublimius nihil est, Majestatem
grassaris. Talia in coronas Principum attentata horret sanior
Philosophia, & purioris Theologiae Canones detestantur;
solum Deum Majestatis supremam arbitrum & in temporali-
bus superiorem agnoscentes. *i* Generosa obnuntiatione
hujusmodi ausus toties retusi sunt, quoties regnis Ottones,
Friderici, Ludovici Bavari, & Philippi Augusti, Philippi
Pulchri *l* & Ludovici Duodecimi praefuerunt. Imo in simili
eademque prorsus causa eleganter tales conatus repressit Gal-
liae Rex Carolus IX, cum posterorum Johannis Albretani
jura strenue vindicasset. *m* Id quod & postea *n* cum omnium
admiratione praestitit Henricus Magnus, adhuc Navarrae
tantum Rex; cum vibrato in ipsum Condemumque princi-
pem a Sixto V. fulmini, singulari constantia, datis hunc in

F

finem

i Casaubonus Epist. 624. ad Frontonem Ducem.

k Hervarti Ludov. Bavar. defensio.

l Acta Controversiae inter Bonif. IX & Philippum Pulchrum,
in Leibnizii Mantissa Codicis Jur. Gent. Diplom. p. 288.

m Thuanus L. 35. ad A. 1563.

n A. 1585.

finem ad Lutetienſem Curiam litteris, reſtitiffet. *o* Eadem de immediata Regum & ſuprema in temporalibus poteſtate ſententia clariffime ſtabilita atque confirmata fuit in celebriſſimis illis & generalibus Regni Gallia Comitibus, A. MDCXV. Lutetia habitis; *p* nec non in ſolenni Gallicani Cleri conventu Anno M DC LXXXII. Ludovici Magni juffu inſtituto *q* clariffime repetita. Sed & ipſe quondam Hiſpania Rex, Ferdinandique pronepos, Philippus Secundus, quo nemo ſua ætatis principum Romanam ſedem impenſius coluiſſe putatur, repudiato in cauſſa Luſitanica Pontificis judicio, *nullum ſe in terris habere judicem quam Deum* ſolenniter toti orbi declaravit. *r* Ergo cum etiam ſuperiorem in terris agnoverit neminem Johannes, nec læſa Majeſtatis ullo modo reus eſſe potuit, nedum ex illo capite deponi, aut cum poſteris ſuis ejici regno.

Verum demus Nebriffenſi, Pontificio carmine deſiderari potuiſſe Johannem; demus ipſum per leges Canonicas indignum declarari potuiſſe regno; nunc tamen contra eundem, totamque ſcriptorum Hiſpanicorum, maximæ alias auctoritatis, cohortem, Hieronymum Zuritam, Prudentium Sandovallium, Stephanum Garibajum, Johannem Marianam, Ludovicum Corream, & ipſam quoque ſolennem unionis Navarra cum Hiſpania formulam, *s* conſtantiffime aſſero defendoque, nullam, ante regnum Vaſconia ab Hiſpanis occupatum, Roma in Johannem prodiſſe execrationem.

Et

o Hotomanus in fulm. bruto. Larrey Hiſt. d'Anglet. ad A. 1585.

p Grammondus Hiſt. Gall. L. 1.

q Dupin Puiffance Eccleſiaſtique & temporelle.

r in Admonit. ad orb. terræ Princ. vid. Berneggeri Tuba pacis

p. 50. Conſtaſtaggio de Portugallia & Caſtella conjunctione L. 4. p. 1124.

s Burgis ſcriptam d. 11. Janii A. 1515.

Et hoc quidem ante omnia quam maxime memoratu dignum, illud tam decantatum, totque scriptoribus celebratum Pontificis Diploma a nemine haecenus productum: mirandum sane tantopere occultatum, quod ut universo orbi palam fieret, Hispaniæ omnino intererat. Accedit & illud in hac causa non minus memorabile, quod hi ipsi quoque scriptores, in gravissima illa temporis sententiæ hujus pronuntiata circumstantia, vehementer dissentiant; insigni profecto malæ causæ, vel saltem decreti nec ab ipsis visi indicio. Zurita, & Mariana ^t ad duodecimum Kal. Martii; Sandoval primo ejusdem mensis; Antonius Nebrissensis ^u post Ravennatense prælium, missasque a Britanno, Majo mense, in Bastulorum collimitio copias, imo post pignora a Ferdinando, in Aquitaniam per Navarros irrumpere parante, petita; Garibajus ^x post fœdus cum Gallo demum Diploma istud datum esse memorant. At miramur præsertim Marianam cum Mariana commissum. Ille enim ipse, qui Februario mensi promulgationem harum dirarum prius adscripserat, ^y mox sui oblitus, circa Navarræ occupatæ tempus Antonium Acuniam, Zamoræ Episcopum, accessisse Pompelonem memorat; ^z Pontificis verbis obtestaturum, ne Vasco cum factiosis, ac pacem Ecclesiæ turbantibus, res suas misceret, minaturumque acerbius, si secus esset factum. Quomodo hæc cohærent? qui proscriptionis minæ intentari potuerunt illi, qui jam ante quatuor, & quod excurrit, menses *execratione devinctus, ditio- nibus suis spoliatus, & communi omnium Principum prædæ ex- positus fuit?*

Sed quo tandem facto hanc Pontificis iram in se pro- vocasse scribitur Albretanus? Fuit hostis Ecclesiæ, &

F 2

ho-

^t L. 30. C. 8.^u L. 1. C. 3.^x L. 20. C. 15.^y C. 8.^z C. 12.

hostium Ecclesiæ fautor ; adhæsit Concilio Pisano ; favit Ludovico, Schismatis defensori. Hæc crude nimis & temerarie dicuntur. Tantum enim abest ut apud alios scriptores, partium studio non abreptos, ullum deprehendas vestigium, principem istum, quietiori, remotæque a turbis vitæ deditum Concilio Pisano unquam adhæsisse; ut potius Catharinam, Johannis conjugem A. MD XVI. protestatam legamus, nunquam eos isti Synodo favisse; semper se Julio, ejusque decretis fuisse obsecutos. *a* Neque Zamorensis Episcopus, quem ad Vasconem missum modo vidimus, *b* conquestus est de ulla ejus cum damnato Concilio unionem; hortaturus tantum Regem, ut caveat sibi a conjunctione cum hæreticis ineunda. Superest ut Galli amicitia Albretano fuerit exitio. Atqui non fuit inter eos amicitia, nisi post invasionem Hispanorum, quorum armis viribusque impar Navarrus necessariam apud Seniores & vicinum suum opem quærere coactus fuit; *c* nulla controversiæ inter Julium & Ludovicum ratione habita. Strenuum potius antea adversarium experti sunt Galliæ Regem Johannes & conjux Catharina; & quidem jam ab A. MD II. quo Gaston, Nemorosii Dux sub patrocinio Ludovici XII. avunculi sui de Regno Navarræ litem intentavit Cathariæ; *d* hoc præsertim juris titulo nixus; Navarram, regnum masculinum ad se, tanquam præcipuum ex familia Foxensi hæredem spectare, *e* Duravit ista lis, usque ad Gastonis mortem, quæ accidit prælio Ravennateni ad tertium diem Iduum Aprilium, A. MD XII. *f* Qui ergo Francus, demum post Gastonis mortem

a Blondellus Præf. Apolog. ad Geneal. Franc. XVII. 4.

b Mariana L. 30. C. 12.

c Nebrissensis L. 1. C. 3.

d Blondellus XVII. 4.

e Guicciardinus L. 11.

f Belcarinus L. 13. C. 34. Bembus Hist. Veneta. L. 12.

tem Vasconi reconciliatus, eum in sacri fulminis societatem trahere potuit, quem tum quammaxime oderat; quique gravissima odii sui documenta exhibuerat; Benearno redditibus fisci per Senatus Tolosani sententiam addicto; mandatoque subditis promulgato, ne quis Navarra Regibus militaret. *g* Atque hæc tanto cum rigore tum executioni data, ut isto certe toto tempore Reges Navarra adversus Gallos patrocinium Ferdinandi, qui ab ipsis patris instar semper cultus, implorarent; *h* Ejus quoque amicitia saltem ad speciem usi. Neque etiam statim post Ravennatense prælium restituta inter Ludovicum & Navarros amicitia; *i* aliquot finiendæ liti intercessere menses; missis ultro citroque nuntiis, donec medio Quintili ingruentia in regno Navarra Hispanorum arma utrosque, paucis ante invasionem diebus, in seriam reducerent concordiam. Caterum ex his quoque manifestum est; cum singulari Diplomate non proscriptus sit Vasco, quod nec in alio contra Ludovicum, si quod ante invasionem Navarra prodiisset, simul comprehendi damnarique potuerit. Imo nec ulla solennis execratio in ipsam Galliam ante hoc tempus prodiit. Ludovicus demum Idibus Sextilis ejusdem anni a Pontifice diris devotus est; *k* Navarra per integrum fere jam mensem in Hispanorum potestatem redacta: & hujus tamen execrationis societas vel appendix, causa invasionis Hispanicæ dicitur. Ita quicquid fulminis in utrumque Principem vel separatim vel simul prodire potuit, id omne prodierit necesse est, Vascone jam ejecto, extorri, & in Gallia exulante. Neque hic mihi contrarius est, sed meam potius sententiam egregie confirmat, Hispaniæ rerum peritissimus scriptor,

F 3

Pe-

g Arnoldus Ferronus L. 4.*h* Blondellus XVII. 4.*i* Ferronus loco cit.*k* Blondellus loco cit. XVIII. 1.

Petrus Martyr, l qui in litteris ad Marchionem Bellecensem V. Kal. Sept. demum, A. MD XII. Lucronii datis diserte mentionem facit *plumbatarum membranarum Roma a Pontifice tum allatarum, & mox in universis Navarra finibus publicandarum, quæ Regem Navarra anathematizent.* Nonne sic recte cum *Mezeræo m* pronunciamus? esse hoc, diminuto jam hominis capite, sententiam demum pronunciare: quanquam in eo erret candidissimus Auctor, quod invasionem Junio factam, diras vero Quinctili mense promulgatas scribat; cum invasio circa medium ipsius Quinctilis suscepta; proscriptionis vero decretum sequenti demum mense publicatum. Recte porro concludimus, non habere tum potuisse, quod *occultaret* Ferdinandus, Pontificis Diploma; quemadmodum eum fecisse narrat *Mariana. n* Memorandum hic tamen scriptoris hujus, quam maxime probati, singulare prorsus testimonium, qui, cum de execratione hac, ex aliorum fortassis fide, scripsisset, tandem subjungit: *Suspecta Ferdinandi Regis fraus erat, & paulatim in plures cœpit manare rumor, eo annitente severum decretum & grave prodiiſſe; conjectura probabilis, quoniam diu penes se in arcano id Diploma Pontificiam occultavit.* Patet hinc, quantæ fuisset auctoritatis, si vel maxime sua arte aliquod prius obtinuisset Ferdinandus, proscriptionis decretum; & contra Johannem inprimis, cujus proprium non erat regnum, sed Catharinæ; quorumque saltem posteri fuissent restituendi. Sed tandem ipsa quoque totius rei gestæ series manifestissime prodit, non provocatum fuisse in isto invasionis negotio ad ullam Pontificis execrationem. Si regnum Navarra primo occupanti concessum; si ad diripiendas ditiones ejus totius orbis Christiani Principes invitati; si ipsa gens Regia
nullum

l Epistola 497.

m ad A. 1512.

n L. 30. C. 8.

nullum amplius regnandi jus habuit; hocque adeo titulo Navarram occupaturus erat Hispanus; quid tot legatis ultro citroque mittendis; quid petitione transitus in Galliam; quid obsidum cautione; quid tot aliis postulatis opus? Cur ipse Ferdinandus Vasconis legato post invasionem hæc non objecit; solum cum Gallia fœdus objecisse contentus. *o* Cur Anglorum Dux, ab Hispano quam maxime sollicitatus, Albretanum oppugnare noluit; *p* qui tamen proscriptus & e regno ejiciendus. Longe distinctius atque accuratius hæc tradit, quem modo allegavi, *Petrus Martyr*. Ille prudentissimus istorum temporum, & in publicis ipsius regni negotiis a Ferdinando adhibitus, versatissimusque scriptor, qui in suis ad *Marchionem Bellecensem*, *Petrum Fagiardum* Epistolis, Hispanorum in occupanda Navarra conatus atque progressus, eo ipso, quo res gestæ sunt, tempore diligenter descripsit, ne verbo quidem usurpati hujus ab Hispano prætextus mentionem facit; hæcque tantum, paulo ante invasionem, per Oratores Navarræ Regi nuntiata fuisse, Burgis XV. Kal. Sextiles A. M D XII. memorat; *q* ut illico Regi Gallo bellum indicat, sin minus, habebitur pro hæretico, qui contra hæreticum Regem arma movere recusæt, & tanquam in hæreticum ibitur. Ad quæ respondit Navarrus; se nihil habere in mandatis a Pontifice, neque Pontificem ei quicquam jubere, quia novit, se nihil posse.

Ergo cum nihil juris vel causæ habuerit Roma, cur aut e Vaticano, aut e Laterano in Navarrum, ante invasum ejus ab Hispanis regnum, fulmen vibraret; cum nullum, quod usque nunc proferant, Pontificis Diploma habeant adversarii; nullum revera in Vascones prodierit; nullumque hinc quod Ferdinandus occultaret habuerit; cum neminem
ad

o Blondellus Præf. XIIIX. 1.

p Mariana L. 30. C. II.

q Epistola 491.

ad prædam Navarricam Pontifex iavitaverit ; Reges illi Schismatici ac hæretici nec fuerint nec declarati sint ; eorum filii cum omni posteritate sua regno & fortunis omnibus mulctati non sint ; nihil in Hispanum translatum sit a quoquam, aut jure transferri potuerit ; & ipsa denique Navarrica ditio, antequam de Francica decerneretur, occupata fuerit ; recte omnino inferimus, vanum esse hoc, quod Antonius tot flosculis, tot sesquipedalibus verbis exornavit, tantoque hiatu protulit, Hispanorum causæ defendendæ, argumentum : quanquam Albanus Dux erga Pompelonenses, r ipse Ferdinandus Rex s & diu quoque post Pius Quintus eodem usi t scribantur ; omnes ut causæ suæ servirent.

Arg.
IV.

Sed nunc ego ipse tandem asciam meis cruribus illidam ; atque id, quoque Nebrissensis minime urlit, quodque majoris momenti esse videtur, argumentum proferam. Fœdus nempe inter Ludovicum & Vasconem paulo ante invasionem initum fuisse, a scriptoribus Gallis Hispanisque memorari video. Quæ si vera, justissimam debellandi vicini, cum hoste fœderati, causam præbuisse videntur Ferdinando. Missis enim a Johanne & Catharina ad Ludovicum Regem Legatis, qui, sublata per Gastonis Nemorosii mortem litium discordiæque materia, veterem cum Gallo amicitiam restaurarent, eo res tandem perducta, ut antiquato prius Senatus Tolosani decreto ; u restitutoque Navarræis Benearnensium ditionis imperio, Blesis tandem XVI. Kal. Sextiles A. M D XII. fœdus componeretur, cujus præcipua capita ;
Ut Navarri ob feuda, in regno Francorum sita, Regem Regnumque ab invasione externa defenderent, fœdus ab iis cum Castellensibus & Aragoniis antea sancitum eatenus valeret, ut nec
Fran-

r Nebrissensis L. I. C. 6.

s Olhagaray Hist. Comitum Foxensium L. 2.

t Thuanus L. 46.

u Arn. Ferronus L. 4.

Francis ad Aragonios & Castellenses oppugnandos, nec Castellensibus & Aragoniis ad Francorum injuriam Navarra pateret. x Sed quid injusti hoc fœdus contineat, plane non video; atque eo minus video, quo naturæ rerum convenientius est, fiduciarium Seniori præstare subsidia; atque adeo ex ipsa rerum suarum possessione singulari quodam cum eo vinculo connecti. y Tale profecto hoc fœdus, ut omni juri divino atque humano congruum & æquissimum; tale fœdus, quale inter potentes æmulosque Principes medio & imbecilliori tutissimum; tale fœdus, quod antiqua societatis cum Hispanis pactæ capita non violaret; tale denique fœdus, quo Vasco præstitit id ipsum, quod Ferdinandus ab eo exegerat, ut, narrante Mariana, z a neutra parte staret, sed medium se gereret inter disceptantes.

At alia plane fœderis hujus formula producitur apud Petrum Martyrem a & Gomecium. b Scribit ille repertum a sacerdote Pompelonensi ejus exemplar in oculis cujusdam Albretano a Secretis, qui in pellicis suæ cubiculo interfectus fuerit; hæcque præcipua fuisse capita: *Navarræ Rex bellum Castellæ indicat, & Castellæ fines armatus invadat cum potentia Gallica, quando Regi Gallo videbitur.* Data est hæc Martyris Epistola Burgis XV. Kal. Sextil. A. MDXII. Non una tamen ratione falsitatis argui potest producta hæc ab Hispanis formula. Fœdus certe Blesense compositum XVI. Kal. Sextiles; quomodo autem Pompelone statim resciri potuit, quod pridie Blesis a legatis actum fuit? neque ipse Martyr eodem, quo literas suas scripserat, die inven-

G

tum

x Blondellus Præf. XVII. 4.

y Mariana L. 25. C. 11.

z L. 30. C. 11.

a Epist. 491.

b de rebus gest. Ximenii L. 5. p. 1063.

tum hoc exemplar dicit : ut adeo prolatum dici possit fœdus, antequam confectum. Ipse porro Ferdinandus, ubi Navarrus se ejus arbitrio permisit, Burgis pridie Kal. Sextiles, id unum ei crimini dedit, quod auxiliares copias Ludovico ad Bajonæ defensionem promississet, & fœdus Hispaniæ noxium cum eo percussisset; *c* altius intonaturus, si unitis cum Gallia viribus Hispanos aggredi in pactis illis fuisset decretum. Imo Mauleonio, Navarri Legato, a *Vasconum* regno tutos Hispaniæ fines fore pollicito, *d* fidem non denegaverat Ferdinandus, majora porro postulaturus. Pluribus insisterem tabulis hisce refutandis, nisi animadverterem, ipsum Martyrem parum auctoritatis illis tribuere, dum solennibus circa res suspectas & incertissimas formulis, *Fama est; fertur*, in ea narratione utitur. Ut adeo dubium non sit, exemplum illud, quod a Michaelae Presbytero primum prolatum dicitur, vel a scelesto Regis proprii & patriæ proditore tam nequiter quam temere fuisse confectum, vel ipsum adeo Martyrem, de ejus veritate dubitantem, ex incerto saltem rumore hæc scripsisse. Sed non dimittendus omnino hinc es, Lector, quin bonam Hispanorum fidem in hoc negotio mireris. Sit, Navarros Reges periculosum Hispaniæ fœdus cum Franco inivisse; sit, eos, neglectis prioribus cum Aragonia aut Castella pactis, contraria nunc cum hostibus ejus inivisse; qui tamen Albanus Dux hæc jam XIII. Kal. Sextiles, quo cum exercitu hostili (qui pridem in finibus Vasconum erat) Navarram invaserat, scire potuit? Duo nempe intercesserant dies, ex quo conditum fuerat fœdus in Gallia. Interjecto tempore Ferdinandus in Hispania certior harum rerum factus; mandata ad Albanum perlata; & Navarra infestis armis perculsa. Velocius hæc omnia effecta, quam ex Hispanorum genio judicares. Erravit ergo *Ferronius*,
cum

c Blondellus Præf. XVIII. i.

d Mariana L. 30. C. II.

cum Ferdinandum , postquam fœdera hæc inita intellexisset , copias deinum , quas in Gallum ducturus erat, in Vasconem vertisse tradidit. Jure ergo an injuria jactitaverit Ferdinandus , ex ipsa Cantabri relatione, *f* rediturum regnum Navarræ ad Hispanos , si fœdus illa violaret , hic certe non habuit , quod conquereretur Ferdinandus , cum in vigore manserit, imo confirmatum fuerit , quicquid pactorum cum Hispanis antecedere poterat. Unde & illud apud Ferronum *g* fœdus , cujus Boeclerus, *h* & , qui totum hujus Navarræ controversiæ caput verbotenus ex eo descripserunt, Spenerus, *i* & Schvvederus *k* mentionem faciunt, omnino illibatum mansit, neque novo hoc cum Gallia fœdere ipsi quid detractum fuit. Cæterum uti ex nullo pacto Hispania id sibi arrogare potuit, ut nihil opis Ludovico Seniori suo , ratione provinciarum in Gallia , præstaret Navarrus ; ita iniquissime porro postulavit , ut ratione reliquæ Navarræ opes suas socialemque exercitum in Ferdinandi auxilium conferret ; *l* cum Navarram Hispaniæ feudum esse, nunquam probatum fuerit ; neque hic Nebrissenfis auctoritas sufficiat, qui ex absurda plane ratione Vasconem Hispani beneficiarium vocat. *m* Sic tandem recte cum eodem, cujus candorem sæpissime miratus sum , Mariana *n* concludo ; invasioni huic meram *speciem prætentam* , cum Johannem Albretanum pactis conditionibus non stetisse Hispanus assereret.

G 2

At

f Arn. Ferronus L. 4. p. 81.

g L. 4.

h in *Controversiis Illustr. MSS.*

i *Hist. insignium* L. 1. C. 24. §. 51.

k *Theatr. Prætensionum* L. 2. sect. 4. C. 8.

l Mariana L. 30. C. 11.

m L. 1. C. 3.

n L. 30. C. 12.

Arg. V.

At novum, inter cætera Hispanorum præsidia, causæ hujus stabiliendæ argumentum hunc ipsum *Marianam* o proferre legimus. Petitum illud est ex jure Germanæ, secunda Ferdinandi uxoris, quæ in Gastonis Namursii, fratris locum successerat. Est hic ipse Gasto, quem supra lite Catharinam ob Navarram pulsasse, victoremque apud Ravennam occubuisse memoravimus. Verum quæ nova hæc ratio? Si Germana *Fo-xia* juris quid in Navarram accepit, sique Ferdinandus uxorio nomine eam invalit, rediit profecto mortuo Ferdinando ad Germanam (quæ nihil prolis ex marito, quod ipse *Mariana* p fatetur, suscepit) ejusque familiam Navarra, neque mox cum regno Hispaniæ æterno vinculo erat jungenda. Certe Ferdinandi Nepos, & successor in Monarchia Hispanica, Carolus nihil juris in istud regnum ex matris suæ Noverca arrogare sibi potuit. Prævidit imbecillitatem hujus argumenti & facile quidem prævidit Mariana; unde eo vix prolato ita infert: *quod si eo jure contendas Castellæ Vascones contribui non potuisse; suspicari licet, quid enim vetat, cum prole careret (Germana) factum ejus consensu certa que voluntate: quando post tres annos in conventu Cæsaraugustano Vasconum regnum in Carolum Austriacum transtulit, Castellæ jam & Aragoniæ Regem.* Quis non videt, quam dubie hæc prolata, & meris conjecturis nitantur. Dabo tamen, transtulisse Germanam in maritum Ferdinandum, atque in ipsum adeo Carolum regnum Navarræ; num id jure fecisset? quamdiu Hispani non probant (quod nunquam probabunt) regnum istud fuisse patrimoniale, uti vocant, tamdiu ipsi fateri coguntur, in Germanæ potestate non fuisse ordinem succedendi, legibus, consuetudine, aut moribus regni constitutum intervertere, & Majestatis jura in novam transferre familiam, priori nondum extincta. Sed hæc ipsa, de observato

o L. 30. C. 11 & 24.

p C. 24.

vato in Navarra regno successionis ordine, egregie manifestant, nullum plane Germanæ aut fratri ejus Gastoni competiisse in illud jus; nullumque adeo ipsam in maritum aut ejus posteros potuisse transferre. Enimvero si Regum Reginarumque, in isto regno sibi succedentium, schema accuratius consideremus, q nullo plane negotio inde deducitur, successionem in eo obtinuisse, quam vocant linealem, quæ fœminas etiam admitteret. Non semel in eo patruos eorumque posteros excluderunt fratrum nepotes prioris lineæ; sed nec semel etiam fœminæ Cantabris imperarunt; vel saltem jus suum aliis communicarunt. Toties id factum, quoties ad novam gentem regnandi jura, extinctis prioris familiæ masculis, transiere; quod præcedentibus binis tantum ante Catharinam seculis quinquies evenisse legimus. Neque adversarium hic experior Marianam, qui potius evidentiam, æquitatem, justitiamque hujus rei alio loco r clarissime agnoscit, ubi ex professo Johannis Narbonæ Vicecomitis contra Catharinam conatus improbat, nulloque juris titulo illos defendi posse, vindicata Cantabris fœminarum, qualis in Castiliæ regno obtinet, successionem, ostendit. Et is ipse tamen nunc Germanæ, Johannis Narbonensis filiæ, jus illud tribuit, quod prius patri denegaverat; ut profecto non parum hic rursus *Marianam cum Mariana* commissum mireris. Qui enim Germanæ jus aliquod tribuere potest, qui eam ex posteriore, Catharinam vero ex priore linea ortam & successionis capacem fatetur; imo qui plane id agit, ut Johannis Narbonensis, qui pater Gastonis fuit, motam Catharinæ de regno Navarra o litem ex inexhausta regnandi aviditate ortam fuisse ostenderet. Ita nimirum fieri solet, ut falsam speciem rebus quæsitura, in absurda & contradictoria delaba-

G 3

laba-

q apud Texeram & Hieronymum Henningem Theatr. Genealog. Tom. 4. Part. post. p. 57. sq.
r L. 25. C. 5.

labamur. Certe quod Catharinæ patruo ex sequiore linea, non competiit jus, illud nec in filium aut filiam ab eo derivari potuit. Brevius ad hunc Hispanorum prætextum respondent nonnulli *s* regerendo; Narbonenses litem tantum intendisse Catharinæ ob Foxium, Bigerrones & alia, quæ in Gallia erant, mascula feuda. At non sufficiens est hæc responsio; contrariis clarissimorum Historicorum testimoniis, Guicciardini, *t* Marianæ, *u* Arnoldi Ferroni, *x* asserentium, Johannem & filium Gastonem contendisse, ipsum Navarræ regnum non ad fœminas sed ad se, proximos ex Foxensi familia masculos, pertinere. Contempsit nimirum patruus Johannes ætatem sexumque Catharinæ neptis suæ, quæ Francisco Phœbo fratre immatura morte extincto regnum occupaverat, & opportunos magnis conatibus rerum transitus esse arbitratus, fœminæ imperium illegitimum accusavit. Cumque in Foxensi præsertim ditione plures partim vi, partim voluntate imperium ejus acciperent, mansit tamen Navarra in obsequio Catharinæ, ex instituto succedendi ordine in avito regno imperantis, atque illud porro ad posteros translaturæ, nisi Ferdinandi aviditas intervenisset. Nulla ergo Catharinæ cum patruo, ejusve filio, opus erat transactione de regno Navarræ. Intercessit ea tamen ex abundanti Anno MCCCC XCVII. quo Johannes, Narbonæ Vice Comes, de omni, quicquid ex materna Leonoræ hæreditate ad se devolutum esse credidit, suo & filii adeoque & filiæ nomine transegit; *y* denuoque optimum maximum Catharinæ
in

s Cassan Recherche des droicts &c. L. I. C. 4. p. 224. Boeclerus Controvers. Illustr. MSS. Spenerus Hist. Insignium loco cit.

t L. II.

u L. 25. C. 5.

x L. 4.

y Blondellus Præf. XVII. 4. Cassan L. I. C. 4. p. 224.

n Navarram jus suo posterorumque nomine confirmavit.

Sed aliud tandem, & vindicandæ Hispanorum causæ peculiare prorsus, ex antiquitate fundamentum eruit solers ille rerum Ibericarum scriptor L. Marineus Siculus. ^{Ar. VI.} 2 Is cum in seculo duodecimo Navarram separatas ab Aragonia, cum qua interdum fuit conjuncta, res suas instituisse memorasset, ^a injuste id factum esse pronuntiavit, recteque hinc Ferdinandum postea Aragonium, veteri isto jure nifum, Navarræ incolas sub antiquum revocasse imperium, Aragonumque regno rursus vindicasse. Verum quam singulare, nullique facile alii scriptorum Hispaniæ approbatum, tam invalidum & debile prorsus est hoc argumentum. Junctum quidem etiam cum Aragonia Navarræ regnum, quum, Sanctio a Raimundo fratre interfecto, Pompelonenses Regio fraternoque sanguine pollutum regnare apud se nolentes, Sanctii Aragonum Regis imperium subirent. ^b Sed quis approbarit hoc Navarrensi factum? supererat interfecti Regis filius, juxta alios frater, Ramirus, ad quem regnum spectabat, cujusque adeo jura usurpavit Aragonius. Itaque ad saniores mox mentem rediere Navarri, necessitati hæcenus fortassis inservientes, & filium Ramiri hujus, Garciam Regem sibi constituerunt; atque eo majori id factum est jure, quod, mortua in Aragonio regno bina Sanctii sobole, Petro & Alphonso, absque liberis, ipsi Aragonii, sui se jam juris esse arbitrati, ad novam quoque progressi sunt electionem, donec, post varia dissidia, superstitem & in Benedictinorum Galliæ Cœnobio delitescentem, tertium Sanctii filium, Ramirum Regem nominarunt. ^c Hoc quidem in Ara-

2 *de Rebus Hisp. L. 21.*

a *L. 8.*

b *Hieron. Blanca Comment. Aragon. Rer. p. 625.*

c *Blanca p. 644. sq.*

Aragonix solium sublato, agi rursus coeptum est de reducendo Navarra regno; arbitri etiam ad id negotium electi, qui in certas unionis leges convenere. At effectus stabilien-
 da hujus concordix inopino casu turbatus, istudque adeo
 conjungendorum Principatuum consilium subito interver-
 sum. *d* Jam quæso, quid juris Aragonia ex hoc facto sibi
 vindicare potuit? quam injuste & in Regix gentis præjudi-
 cium, ex Mariana *e* quoque confessione, facta est hæc unio!
 quam juste postea rescissa! Quicquid certe Diplomatum af-
 ferat Blanca, *f* in quibus Ramirus Garciam, Navarra
 tunc temporis Regem, vocat Vasallum, si ea sunt ge-
 nuina, nihil aliud probant, quam instituisse tum re-
 centi adhuc postulato Aragonios; quod ab ipsis deinde ne-
 glectum esse, sequentium temporum historia docent; in
 quibus peculiare semper regnum fuisse Navarram, taleque
 ab Aragoniis agnitum, nullaque protestatione turbatum in-
 venimus. In ea sane, quæ apud Marineum Siculum *g*
 extat, de matrimonio Ramiri filix cum Raimundo Barcino-
 nensium Comite, charta, Garciam illum simpliciter vo-
 cat, *Navarrorum Regem*; & *homagii* nonnisi ratione certarum
 civitatum, post mortem Garxi Aragoniis reddendarum, men-
 tionem injicit ipse Ramirus. Sed Garibajus tandem, gravis
 omnino scriptor, adeo istud Aragonix in Navarram jus silet,
 ut potius hujus utriusque regni Principes, Alphonsi Ca-
 stiliæ tum Regis Fiduciarios Clientesque fuisse diserte pro-
 dat. *h*

Quid præscriptio, & insecuta cum Gallix Regibus pacta,
 transactiones, paces, & fœdera Hispanis profuerint, quidque
 ad

d Mariana L. 10. C. 16. ad A. 1135.

e L. 10. C. 15.

f Comment. Arag. Rer. ad A. 1135.

g L. 8.

h Compendio historial d' España L. 12. C. 4. p. 663.

ad possessionem eorum stabiliendam conferre possint, dicendorum, quæ restant, series docebit.

Ita jam defendendæ Ferdinandi causæ nihil superesse video, nec ullum alium ab Hispanis colorem produci scio. Obtorto illi collo in partes suas pertractis quibuscunque juribus, facile intelligere potuerunt, injustitiam hujus occupationis divinas humanasque pariter leges loqui; & intellexerunt quoque fortassis. Ea enim frequens humani ingenii est ratio, ut vel partium studio, vel spe lucri ad clarissimas veritates cæcutiat, vel eas saltem agnitas quovis modo opprimat; atque ad novas hinc triacas & temeraria ratiocinia devolvatur, quibus speciem facinoribus obtendat. Unde & hoc exemplo clarissime comprobatur; viribus potiori argumenta nunquam deesse ad retinendum, quicquid armis occupatum fuit.

CAPUT IV.

Fata & successio regni Navarræ ad nostra usque tempora.

ERgo justo Rege suo privatam se vidit Navarra; sui antea juris, alterius nunc Principis jugum subire coacta. Durum ipsi sine dubio fuit, alii regno contributam, exteroque jugo subjectam se videre: durius tamen conjuges Reges suos ex florentissimo Principatu in exilium, reliquiarumque Regni transmontani angustias redactos conspiciere. Non contigit

Augustis hisce exulibus, quod in hujusmodi malis evenire solet; ut, observante Cicerone, *a* Regum afflictæ fortunæ facile multorum opes alliciant ad misericordiam, maximeque eorum, qui aut Reges sunt, aut vivunt in regno. Sola Gallia, quamvis ignara tum factorum, quæ ipsi jam jus in Navarram futuris temporibus destinaverant, everfas fere exulum opes restaurare, pristinoque vigori restituere, sed irrito conatu ausa est. Incubuit itaque huic rapto ad finem vitæ Ferdinandus Catholicus, quamvis toties, cum vi nihil effici posset, de restitutione interpellatus. Neque is, quod maxime mireris, animum suum a restituendo alienum, quod alias facere solebat, occuluit; possessione factionis Beaumontiæ studio indies magis firmata. Vix expiraverat animam Ferdinandus, *b* cum Albretius opportunam regni recuperandi occasionem nactus, viribusque Galliæ fretus, per Pyrenæorum valles Roncalem & Ispannam instructo exercitu Navarram ingreditur. Et tum quidem, rebus ob recens Principis fatum nondum plane constitutis, proceribusque de Præfecto in regiones illas mittendo dissentientibus, magnarum rerum gerendarum spes erat, nisi exercitus Hispanici tribunus, Ferdinandus Villalva strenue egisset, dum sui deliberaverant; incredibili que vigore & præstantia hostium irruentium catervas repressisset. *c* Hujus postea suasa maxima reliquarum per Navarram munitionum pars dejecta; consilio a prudentioribus partim laudato, partim reprehenso. Sic tandem Catharina cum conjugē suo, Johanne Albretio, quem eodem, quo Ferdinandus Catholicus, anno, non sine veneni suspitione, obiisse Gomecius *d* scribit, nihil superioris

a Orat. pro Leg. Manilia Cap. 9.

b A. 5. 6. Tarapha de Regg. Hisp.

c Gomecius de Rebus gest. Francisci Ximenii L. 6. p. 1086.
Larrey Hist. d'Angl. ad A. 1516.

d L. 6. p. 1088.

rioris Navarra, præter jus ad eam, in filium *HENRICUM* hujus nominis *SECUNDUM*, unicumque regni hæredem transferre potuit. *e*

Æquiora hic fortassis fata speraverat, cum Hispaniæ *Henricus*
solium occupantem videret Carolum, Ferdinandi Catholici *II.*
ex Johanna filia nepotem; totiusque adeo vastissimæ Monarchiæ hæredem; & illum certe non ex genio ejus formatum, qui in Regna & Principatus quidem avi, sed non in versutiam calliditatemque ejus successisse videbatur. *f* Verum facile postea patuit, hunc Principem, si quis unquam post Regum memoriam, famæ indulgentissimum, *g* qui provinciis provincias semper addere studuit, acceptas ab Avo quocunque jure terras ægre redditurum: accedentibus præsertim sequenti tempore bellis Gallicis, quæ surescens quotidie potentissimorum Principum, Francisci Carolique, æmulatio excitaverat, auxeratve: Navarra tum regno rebus Hispanicis contra Gallos valde opportuno; imo Francis contra Hispanos opportunior, si Navarro, Regis Galliæ affini, restitutum fuisset. Et moverant quidem ab initio Carolum, æquitatis haud surdum, Galliæ legati in Conventu Novioduni *b* in finibus Lingonum & Sequanorum, ob id quam maxime instituto, *i* ut, sublatis dissidiorum causis, firma inter Gallum Hispanumque Reges, quantumvis dissuadente Cæsare Maximiliano, & Papa Leone, *k* pax atque concordia reduceretur. Quam eo ardentius ambivit Carolus, cura

H 2

adeun-

e Hardouin de Perefixe, Histoire de Henry le Grand. præf. p. 12.

f Thuanus L. 21.

g Famianus Strada de bello Belgico L. 1. p. 11.

b Mart. Bellay Memoires L. 1. f. 14. Thuanus L. 1. Jovius L. 18. fin. Guicciardinus L. 12. f. 371.

i XVIII. Kal. Sept. A. 1516.

k Thuanus L. 1.

adeundæ Hispaniæ anxius, quod eo tempore gliscere in recenti ejus regno cœperat seditio, plebe in nobilitatem incensa; *l* ortis subinde turbarum in tam vasto Principatu, & inter tot Proceres occasionibus; *m* Regeque adeo juvene Hispanorum ingeniis diffiso, ne absente se, veluti per interregnum, nova porro rebellandi præberetur materia. Inter alia sancte in illo congressu solenniterque stabilita, prolixæ imprimis de restituendo Navarræ regno, exulibusque in illud reducendis facta est mentio, tandemque conventum; *n* ut Navarræ Regina cum filio per Oratores Carolo, intra octimestre spatium, jura sua declararent, ipsisque ab Hispano debita ratione satisfaceret. Expresse tamen ibi cautum, ne Gallus hac formula a fœdere, cum Navarræis prius inito, recedere ullo modo videretur; atque hinc ipsi integrum esset, non insecuta restitutione, Vasconem copiis, armisque suis ad regnum istud recipiendum juvare. *o* Justissima hæc, quamvis in speciem duriora, aliaque Francis haud minus favorabilia, facile a Carolo, temporibus servire gnaro, & domesticas turbas pace cum exteris finituro, concessa fuisse rerum periti judicare poterant. Neque augurio eventus defuit. Missi enim ad Carolum legati, sed eorum petitio elusa: *p* consueto inter mortales exemplo; quo præsentia pericula quibuscunque promissis, sed nunquam implendis, avertere religioni non ducunt. Regina mox ex moerore mortua, *q* Henricus jam solus alteram ad Carolum legationem,

l Arn. Ferronus L. 5. p. 93.

m Gomecius L. 6. § 7.

n Instrum. Pacis Noviodun. num. 28.

o Guicciardinus L. 12. Belcarius in Commentariis Rer. Gall. L. 15. C. 36.

p Cassan Recherche des droits du Roy de France L. 1. C. 4. p. 227.

q Texera fol. 23.

nem, & mox tertiam, destinavit; utramque eodem eventu. *r* Sed & interea, ut amittendi hujus regni timorem populis suis; Albretano autem recipiendi ejus omnino spem præcideret, Carolus in Pinciano *s* Castellensium Conventu, flagitantibus id regni statibus, *t* Navarræ cum Hispania unionem, in Comitibus Burgensibus stabilitam, testamentoque Ferdinandi Catholici roboratam, se porro quoque confirmare solenniter professus est. De expediendo quidem, & in Albretani favorem terminando hoc negotio, in instituto *u* Montispeffuli conventu a præsentibus ibi Galliæ Legatis strenue actum; sed nec tum Hispanis vel minimum, quod ad spolii restitutionem faceret, ulla ratione extorqueri potuit: *x* adeo & hoc verum est; Regna & Principatus difficilius reddi, quam acquiri. Ergo cum Carolum, Marpesia caute durior, nihil a proposito revocare posset, *y* ad arma deventum; Gallia exulum causam nunquam deferente. Hanc certe non deserturum se esse Franciscus I. non solum in Parisiensi, inter Galliæ & Caroli Belgarum tum Principis *z* Legatos, congressu *a* publice declaravit; sed & condita hanc in rem celebris formula; qua Carolus omnino consensit, ut nisi, decretis ad finiendam Navarræ litem arbitris, Ferdinandus, maternus ejus avus, Albretanæ genti satis faceret, justissima essent Francisci, Vasconem omnino restitutori, arma. *b* Quæ eodem fere sensu in Noviodunensi

H 3

po-

r Blondellus Præf. V. 1.

s Valladolid.

t Sandoval vida de Carlos V. L. 3. art. 60.

u A. 1519. alii 1518.

x Du Puy traité touchant les droits du Roy. p. 182.

y Belcarius L. 16. C. 25.

z Meteranus L. 1. p. 17.

a A. 1514. alii 1515.

b du Puy p. 182. Blondellus XIIX. 4.

postea, quod vidimus, fœdere repetita. Promovit bellum hunc Franci Regis, ad extorres restituendos, apparatus aucta indies, post Caroli præsertim ad Imperii solium elevationem, inter vicinos hos Principes æmulatio, quam accedens porro fervido utriusque ingenio, ætatisque vigori, infelix assentatorum protervia adhuc magis stimulaverat.

Traduxit itaque Hispanici in Carolum belli primordia Franciscus in Navarram; *c* & Henrici quidem Albretani nomine. Huic tum magna accepti a Majoribus regni recuperandi erat fiducia; exardescente in Hispania denuo flamma civili, cujus vis omnes fere ordines, procerum pariter cæterorumque civium, pervaserat; *d* qui conjuratione, quam *Sanctam Ligam e* vocarunt, inita, totum jam regnum conquassare videbantur. *f* Ut obviam iret huic malo Valesques Castellæ Prorex, copias undique contraxit, militeque ex Navarra quoque conscripto, machinis simul bellicis regnum istud Gallis finitimum nudavit. *g* Læta hæc Francisco, opportunitate usuro. Electus belli Dux Andreas Foxius Esparrensis, *h* celebris istius in Italico bello Lautreci frater. Is comparato statim sexies mille Vasconum exercitu, additisque ex Regio equitatu trecentis gravis armaturæ, Navarram ingreditur, totumque Regnum mira felicitate aut celeritate quindecim dierum spatio recipit. *i* Una Pompelo belli momen um erat; ubi quidem civitas Gallos excepit; at ejus præsidium proximam arcem occupaverat. Imposue-

c A. 1521.

d Figueroa *Epitome de la Vida y hechos del Emperador Carlos V.*
p. 23. sqq.

e Santa Junta.

f Petr. Martyr *Epist.* L. 33 & 34.

g Mezeray *ad A.* 1521.

h Mart. du Bellay *Memoires* L. I. f. 16.

i Belcarius L. 16. n. 23.

posuerat ei Prorex præfectum *Ignatium Lojolam*, *k* nobilem Cantabrum, *l* juvenem magni spiritus & militaris audaciæ, vix tam viginti annos egressum; qui insigni ardore suos ad fortitudinem, vimque hostium sustinendam strenue semper hortatus est, donec altero crure graviter saucio, fractisque hinc militum animis, arcem Navarro Gallisque tradere coactus fuit: clementer hinc humaniterque a victore habitus, moxque ad lares Patrios dimissus. Sanato is post vulnere Martios suos spiritus repressos sensit, & imbecillitatis suæ conscius, bellicosque tumultus quieto secessu commutaturus, sodalitium instituit, *m* quod a Paulo III. sub *Societatis Jesu* nomine confirmatum, totum mox orbem nominis sui fama implevit.

Capta Pompelone, rediisse jam ad priores Dominos Navarra videbatur; resque omnino securæ, si finem terminosque sibi ponere scivisset prosperitas, fortitudinem in temeritatem sæpe convertens; ordinarium felicitatis continuandæ obstaculum. Dum enim suo arbitrio fortunam regere audet victor, & novi porro regni occupandi ardore flagrat, Juliobrigam *n* in Hispania Tarraconensi positam ad Iberum urbem invadit, immensæque cupiditati præcipitantiam addens, plurimis in exercitu suo, haud adeo frequenti, ut stipendium lucraretur, exauctoratis, imprudenti consilio copiarum numerum, quem augere debuisset, minuit; Hispanisque ex veterno tandem excitis, & in communem nunc hostem acriter versis, facilem promptamque procuravit victoriam: *o* quam statim Navarra recuperatio insecuta est; eadem
feli-

k Innigo de Loyola d' Oñez.

l de Guipuscoa.

m Ribadeneira & Bartoli in vita Ignatii Loyolæ. Bonhours vie de S. Ignace.

n Logronno.

o Belcarius L. 16. C. 23.

felicitate velocitateque, qua prius ab Hispanis amissa erat: non indignatis Vasconix Proceribus; qui recipiendi Regis sui cupidi, capta Pompelone, non Navarræ, sed Franciæ insignia in regno suo erecta conspexerant. *p* Adeo solenne tum fuit Francis vincere, sed & vinci cum vicissent; diruente imprudentia, quod fortitudo paraverat. Nondum tamen omnem reducendi hujus regni spem Franciscus abiecerat; usus consilio Boniveti, rei Navalis in Gallia Præfecti, cujus maxima apud Regem suum auctoritas. Collapsæ is rei restituendæ, ulciscendæque, quam Foxius acceperat, injuriæ, eodem anno missus, ut facilius sibi esset Pompelonis, totiusque adeo Navarræ, occupatio, Fontarabiam militari strategemate invadit, *q* fortissimumque istud Hispaniæ ex illa parte propugnaculum brevi tempore expugnat, simul tamen armorum suorum cursum ibi terminat.

Gloriosa hæc quidem auctori suo, totique Franciæ regno, loci tam nobilis expugnatio; ast funestissima simul, si eventum inspexeris. Observavere nimirum rerum periti, *r* occasionem hæc suppeditasse diuturno isti, funestissimoque inter Galliæ Hispaniæque Monarchas bello, quod per septem, & quod excedit, lustra continuis fere cædibus, ultra quinque centena hominum millia devoravit, & utrumque regnum ultimo fere admovit exitio. Adeo bellorum initia Principibus maxime sunt pertimescenda; quæ cum ab imperitis plerumque temere serantur, postea, ubi creverint, nonnisi gravissimo conatu tolli vel opprimi possunt.

Anglia

p Arn. Ferronus L. 5. p. 96.

q Mart. du Bellay Memoires L. 1. f. 22. & 28. Arn. Ferronus L. 5.

r Larrey hist. d'Angl. ad A. 1521. Puffendorf. Introduct. ad hist. C. 5. §. 17.

Anglia per Volsæum Cardinalem arbitrium inter duos hos Principes tum sibi sumserat, eoque jam res omnino perducta, ut de Tornacensi obsidione solvenda, revocandoque Mediolanensi exercitu jam cogitaret Cæsar; At, superveniente de capta Fontarabia nuntio, ratum habere fœdus noluit, nisi restituta hac, quam Galliæ arma modo occupaverant, urbe. ^s Durum hoc videbatur Boniveto, apud Regem præpotenti, qui urbem istam, clarissimum victoriæ trophæum, & illustre ad posteros fortitudinis suæ monumentum ratus, principi suo, ut quidvis potius, quam propugnaculum istud (ab Hispanis tamen post triennium rursus occupatum) ^t restitueret, persuasit: unde tractatus pacis abrupti; bellum majoribus armis redintegratum. Ita Vasconis jam restituendi spe, an fiducia deturbatus, Franciæ Rex, armorum suorum vim alio in Carolum convertere destinavit; in Italia præsertim vires suas explicaturus. Verum & ibi Caroli arma prævaluere; Gallis denuo ex toto Mediolanensi Ducatu ejectis. ^u Atque interea Navarræ Regulus, Mirandæ Comes, solum, quod Albretano in partibus illis reliquum erat, Majæ castellum, in confinio superioris inferiorisque Navarræ situm, Hispanorum etiam imperio adjecit.

Neque tamen improsperi hi rerum successus Francisci de recuperando Mediolano conatum omnino destruere poterant; stimulante porro Regem temerario Boniveti consilio; qui, si res prospere cederent, suæ id tantum prudentiæ tributum iri, multumque inde gloriæ accessurum sibi speraverat. Sed spem eventus fefellit; & tristissima rerum catastrophe insecuta. ^x Exercitus Francorum mox ad Ticinum

I

ever-

^s Belcarinus L. 16. C. 36.

^t Mart. du Bellay, Memoires L. 2.

^u A. 1522. Guicciardinus L. 14.

^x A. 1525.

everfus, y & Rex ipse cum magno Gallia Procerum numero, inter quos etiam fuit Henricus Navarræus, in hostium potestatem venit; mox in Hispaniam deducendus; ubi tristissimam tredecim mensium captivitatem sustinuit, totamque affinis restituendi spem amisit; de sua modo salute sollicitus. Tantam regnis stragem inferre potest nimius purpurati apud Regem suum favor; memorabili Principibus exemplo, ad animos clientum probe dignoscendos, ut in ipsorum consiliis distinguant, quid vel boni publici ratio, vel privatum vindictæ studium, eminensque dominandi libido dictaverit, ne unius privati peccata tot millium sanguine totiusque fere regni ruina postea luantur aut expientur.

Extorserant quidem Francisco Hispani, ut captivus in celebribus illis pactis Madritensibus 2 promitteret, quod non solum Vasconis causam omnino deferere, sed & eum ad renuntiandum titulo iurique suo & posterorum suorum inducere vellet. Sed nihil hoc ad Albretanum. Certe quemadmodum Franciscus Navarri iuribus derogandi nec voluntatem, nec facultatem habuit, ita tali facto aut promisso nec minimum juris Hispaniæ accessit; nihilque porro accedere potuit; quamvis Madritensia hæc pacta Cameracensi pace *a* diserte confirmata; *b* & illa speciatim de Navarro deferendo verba in Crepiacensi pace *c* clarissime fuerint repetita. *d*

Haftenus nihil amplius fiducia Henrico in avitum
regnum

y *Thuanus* L. 1. *Guicciardinus* L. 15. *Bellay Memoires* L. 2. f. 69. *Jovius* L. 22. *Barlandi historia obsidionis Papiensis* ap. *Scharf*. T. 2. *Rer. Germ.* p. 607. *Reisneri Historia Frunspergorum* L. 3.

2 §. 20.

a A. 1529.

b Art. 2.

c A. 1544.

d Art. 47.

regnum reducendo superfuisse crederes, reliqua spe, quam exul in Gallo posuerat, Madritensi pacto abscissa, saltem maxime fracta. Subinde tamen, fatis ita ducentibus, meliora sperare iusserat providentia. Celebratus nimirum Niceæ, e maritimo Liguriæ oppido, a Cæsare, Francisco, & Pontifice conventus *f* de tractandis præsertim pacis inter æmulos istos Principes, vel induciarum saltem, conditionibus. Comparuit etiam in eo Navarræ regina, ut Carolum de restituendo regno sollicitaret. Et hic sane eo perductus fuit, ut de matrimonio inter Johannam, Navarræ hæredem, filiumque Philippum injiceret mentionem. *g* Verum & ibi res tum substitit; nascitura mox opportuniore renovandæ petitionis occasione. Orta enim, anno sequenti, in vastissima Gandavensium civitate seditio; *h* cui pacandæ per Franciam, magno viæ compendio, in Belgium ire constituit Carolus. *i* Facta in eo transitu & instaurata a Cæsare de Insubria Aurelianensium Principi tradenda mentio; & simul promissa, Mommorantii præsertim interventu, Navarræ restitutio; vel, saltem æquipollentes isti regno in terris Belgicis provinciæ. *k* At securus sui, votorumque compos Imperator, cum Gandavenses omni ope & subsidio destitutos in obsequium egisset, larvam abiecit, Galliæque legato in memoriam, quæ promiserat, revocanti, nihil se promissi dedisse, nec ejusmodi quidpiam scripto mandasse, diserte

I 2

re-

e A. 1538.

f Sleidanus de statu Relig. & Reip. L. 12. — Famianus Strada de bello Belg. L. 1. p. 28.

g Favyn Hist. de Navarre L. 13. p. 760.

h Chytræus Chron. Saxoniæ L. 11. Pontus Heuterus Rer. Belg. L. 11. C. 11. Haræus in Annal. Ducum Brabant. T. 2. p. 612.

i Sleidanus L. 12.

k Favyn L. 13.

respondit. / Adeo nulli jactantius fidem suam obligant, quam qui maxime eam violare cupiunt. Cum Ferdinandi spolia tam strenue detinuerit Carolus, de restitutione promissisque toties monitus, miror profecto, qua ratione in Invektiva adversus Franciscum coram Romano Pontifice, nunquam se transactionem recusasse, imo compensationem idoneam obtulisse, profiteri ausus fuerit. m Non elabi interea quamvis sibi passus est occasionem, qua novam detentioni suæ speciem aut quæreret aut prætenderet. Obtulit enim Carolus Henrico Albretano Navarra regni restitutionem, sed & addito simul petito, ut unica Vasconia regni hæres filio suo, & futuro in Hispanica Monarchia successor, desponderetur. n Patuerunt facile Iberica consilia; sed & Iberis mox animus Henrici oblata recusantis patuit. Dubium, quid eum in diversa traxerit; id tamen certum; repulsa hac Carolum tantopere commotum irritatumque, ut tandem, Comitibus totius Navarra regni Pompelone institutis, o Philippum, Asturiarum Principem, Navarra Regem solenni ceremonia declararet, animumque aliena porro detinendi certum publice ostenderet. Adeo Navarra semper restituitur & semper detinetur!

Lusit hanc fabulam & Albretanos semper delusit Carolus, usque ad suprema. Sed postquam rarissimum istud aula prodigium ediderat, ut cum imperaret, imperare desisteret; p vastusque ille animus magnam orbis partem imperio suo com-

l Belcarius L. 22. C. 38. Paul. Jovius L. 39.

m Blondellus V. 1.

n Favyn L. 13.

o A. 1549. Favyn loco cit.

p Natalis Comes L. 9. p. 198. Haræus in Annal. Ducum Brabantia Tom. 2. pag. 688. Wilh. Godelevæus in hist. abdicationis Caroli V. apud Schardium T. 2. Rer. Germ. Goldasti Pol. Imp. P. 7. p. 379.

complexus, detumefcente, quæ illum distrahebat, ambitione, paulatim ad se rediret, curatius jam cuncta contemplari, faciliusque vim a iustitia distinguere poterat. Itaque, cum non semel antea de reddenda Navarra cum celeberrimo istius temporis Doctore, Martino Aspilcueta, eruditionis, pietatisque singularis fama conspicuo, qui identidem eum admonuit, ut conscientia suæ hac restitutione consulere, q deliberasset, tandem morti proximus id præcipue cogitavit prudentissimus Princeps, ut de injusta hujus Regni occupatione Albretanis satisfaceret. Hunc in finem Codicillum reliquit, in testamento filii ejus Philippi repetitum, quo præfatus, r *putare se nonnisi iustas ob causas Navarram a Ferdinando Aragonio avo in potestatem redactam; nihilominus, ut iis, quibus adempta erat, de ea satisfaceret, Philippum rogabat; iis tamen conditionibus, pergit Thuanus, quæ sive jam tunc eo consilio appositæ, sive postea subtilius, quam bona fides patiebatur, interpretatione detortæ in causa fuerunt, ut justam de illius regni recuperatione spem, non solum a Regibus nostris, sed & iis, quorum magis intererat, conceptam Hispani hæcenus ludificati sint. Iisdem ergo vestigiis institit Caroli posteritas, Patris, & Avi exemplum strenue imitata. Philippus certe secundus, Caroli filius, extrema patris voluntate neglecta, Navarram per totum vitæ tempus retinuit, nulloque modo iis, quorum res agebatur, satisfecit; in fine demum vitæ conscientia vulnus sentiens; cum pariter filio examen occupati hujus regni jamjam expiraturus, sed frustra, commendasset. s Adeo eadem semper luditur fabula, & in rebus*

q Thuanus L. 84.

r Thuanus L. 21. ad A. 1558.

s Thuanus L. 120. ad A. 1598.

humanis secula personæque intereunt, causæ & eventus iidem recurrunt. s

Sincerior fuit Gallorum Regum in exequendis parentum testamentis, quibus in Hispanorum favorem, si credendum ipsis, disponebatur, & fides. Ruscinonis & Cæretaniæ Comitatus vel in perpetuum, vel, quod Hispani volunt, in pignus Ludovicus XI. a Johanne II Aragonio acceperat. Restitutionem eorum filio successorique suo moritu-

s Amelot de la Houssaie Discours Historique sur les traitez des Princes p. 52. Tout pieux & archicatholique qu'étoit Philippe II. il se garda bien de donner dans l'écueil de la restitution. Aux approches de la mort, il fit bien un codicile, par le quel exposant, que l'Empereur Charles-Quint, lui avoit ordonné par son testament, de faire examiner par des Docteurs habiles & desintéressés le droit de la Maison de Bourbon sur la Navarre; à quoi les guerres étrangères, & domestiques l'avoient empêché de satisfaire; il enjoignoit à Philippe III. son fils, de l'aquiter de cete obligation, & de restituer ce Royaume aux heritiers de la Maison d'Albret, s'il se trouvoit, qu'il n'appartint pas légitimement à celle d'Autriche. Mais comme les Princes veulent toujours acorder la Raison d'Etat avec la Religion, il ajouta à ce Codicile une clause, qui eludoit pour jamais l'exécution de ce qu'il ordonnoit, pourvu, disoit-il, que cete restitution ne prejudicie point à la Religion Catholique, (voilà pour Dieu) ni au repos des Royaumes d'Espagne (voilà pour les Rois ses successeurs) qui, lors qu'on leur alléguera les testaments de Charles Quint & de Philippe second, n'auront qu'à répondre, que la restitution de la Navarre troubleroit le repos & la paix de leurs Etats.

t Ant. Nebrissensis Dec. 2. L. 3. C. 1.

riturum injunxisse Gallum Hispani affirmant. Et Carolus sane Octavus, quanquam ab initio dubius, postea utrumque Comitatum, fortissima Gallia contra Hispaniam propugnacula, obstupesciente Europa, Ferdinando Catholico, & quidem non reddita sorte, concessit: suppeditata mox Hispanis uberius mirandi materia, unde tanta Francis liberalitas, tam facile reddentibus, quod immensis mox ærumnis infinitisque sumptibus ultra Alpes indagatum ibant: cujus tamen extraordinariæ restitutionis diversi diversas causas afferunt. ¹¹ Ferdinandi vero posterum, tam generosum Gallorum factum imitari nescii, contrario hætenus exemplo imprudentiæ nimios istos conscientia Carolina stimulos satis superque ac-
cusarunt.

Cæterum quantascunque artes Hispania, juris sui infirmi prorsus conscia, exhibuerat, ut solidiore justioreque titulo Navarram sibi servaret, omnes tamen conatus irriti erant, satis refragantibus, quæ Navarricæ Majestatis axioma Borboniis, & per eos Gallia Regno destinaverant; uni genti duplex sceptrum allatura. Erat Henrico II. Albretano uxor *Margaretha Vallesia*, Francisci Regis soror; digna cui elogium totus orbis diceret; ingenii præclarissimi scæmina, & amantissimæ humanitatis; libertatis conscientiarum afferrix generosa, & literatorum protectrix incomparabilis; quas ob dotes decima Musa, & quarta Gratia dicebatur. ^x Genita ex hoc matrimonio cum fuisset unica hæres, *JOHANNA ALBRETANA*; *Johanna* virgo ex Caroli Caesaris, fereque hostis, elogio, egregia indole, *Albretana*
ad *ua.*

¹¹ *Mariana* L. 26. C. 4. *Belcarius* L. 4. C. 37. *Marineus Siculus* L. 21. *Zurita Annal. Arag.* L. 17. C. 38. *Mezerau ad A.* 1492. *Memoires de Comines* L. 8. C. 16. *Guicciardinus* L. 1.

^x *Thuanus* L. 6.

ad virtutem nata, liberalique ingenio prædita, *y* procum præcipue habuit Philippum Hispaniæ hæredem, sed ut supra vidimus, infelicem; Cæsare filii pronubo repulsam ferente. *Antonius* Intervenit postea *ANTONIUS*, ex antiqua & illu-
Borbonius stri *BORBONIORUM* familia oriundus, Vindocinæque Dux; qui accepta in matrimonium Johanna, *z* Guilielmo quidem Clivenfi prius desponsata, totius Navarræ jus in Gentem suam felicibus auspiciis transtulit, *a* illudque adeo ex faucibus Hispanorum extorsit. Henricus tandem Albretanus variis fatibus agitato obiit: Princeps magno animo & frugali splendore; *b* cui sua & Gallorum fortuna defuit, quominus regnum eorum ope recuperaret, quorum causa amiserat. Socero statim non solum in splendidissimum Navarræ regni titulum, & in opulentissimas, quas in Gallia habebat, possessiones Borbonius successit, sed etiam in Aquitanæ Præfectura, quæ totius Galliæ amplissima merito censebatur. *c* Exortæ mox intestinæ in Francia turbæ, *d* crescente per duorum præsertim Regum imbecillitatem Procerum contentione; quæ, accedentibus religionum dissidiis, in factiones ac bella ita exarsit, ut vastissimam totius regni compagem jamjam dissolvere videretur; Hispania semper stimulante, & fatali mox audacia magna regni parte corrupta, rerum Gallicarum arbitrium, nisi Borbonii obstitissent,

y Thuanus L. 21. Hardouin Perefice, vel potius, qui verus Auctor esse scribitur, Mezeray, histoire de Henry le Grand p. 29.

z A. 1548.

a Texeraf. 27. Davila Historia delle guerre Civili di Francia L. 1. p. 15.

b Perefice libr. cit. p. 20.

c Thuanus L. 16. ad A. 1555.

d Mémoires de Castelnau. Richardus Dinothus de bello Civ. Gall.

sent, ad se tractura. *e* Immixti his turbis Navarra Principes sua contra Hispanos jura fere omittere, sed non deferere coacti sunt; viribus animisque eorum a persequendo jure suo, ad defendendam sæpe vitam dignitatemque conversis. Subinde tamen Navarra mentio facta, vel rerum statu occasionem subministrante, vel etiam ex Hispanorum artibus; quoties e re sua esse rati, ut Navarrum ad alias cogitationes avocarent, speque inani mentem ejus pascerent.

Erat tum idem Antonius ex regia stirpe primarius Princeps, militarium peritissimus rerum, tam prudens ductor, quam fortis bellator. Sed virtutes sua etiam vitia prægravabant; exigua in consiliis intelligentia, nulla in susceptis constantia, fluctuans animus & in singulis hæsitans; unde blanditiis & vanis promissis inescatus, a suorum amore, atque adeo a propriis caritatibus sæpe alienatus est, *f* aulicis fraudibus non satis assuetus. Is, Henrico secundo inter nuptialia orgia & hastiludia nec opina morte extincto, *g* a Mommorantio, Equitum Magistro, in aulam vocatus, *h* ut occupato, quod sanguinis jus ipsi tribuerat, in regimine rerum fastigio, crescenti in immensum Guisiorum potentia se opponeret. *i* Ast homo ab ambitione alienus & alioqui Mommorantio infensus, quod in nupera pace in Cameracensi Castello conclusa *k* nullam regni sui, quod receptu-

K

rum

e Satyre Menippée de la Vertu des Catholicon d'Espagne T. 2.
p. 145.

f Thuanus L. 35.

g Thom. Gormerius de gest. Henr. II. Natal. Comes Lib.
12.

h Belcarius L. 28. C. 35.

i Thuanus L. 3. ad A. 1559.

k Paix de Chasteau en Cambresis. A. 1559.

rum se speraverat, *k* rationem habuisset, *l* pulcherri-
mam rei bene gerendæ occasionem elabi passus est: *m*
triumphantibus Guisiiis, quod ab omni generoso confi-
lio alienum viderent eum, quo subverso, de tota Bor-
boniorum familia, quæ sola ipsorum dominatum re-
frenatura erat, actum speraverant. Mox ut ab omni pla-
ne rerum administratione, atque ex ipsa adeo Aula remo-
veretur, singulari Guisiorum artificio injectus Navarro
de imminente ab Hispanis Benearniæ periculo timor; *n*
qui, cum eorum quoque, qui ab initio ad capeffendam for-
titer Rempublicam illum incitaverant, propensionem labefa-
ctatam videret, illuc protinus contendit: & accepta simul, quæ
novo Guisiorum artificio ipsi deferebatur, Elisabethæ, Henri-
ci secundi Galliæ Regis filiæ, ad Philippum sponsum in Hi-
spaniam deducendæ conditione, *o* obtinuit, ut quæsito inde
honeste ex aula discedendi colore, discessus sui infortu-
nium tegeret, eademque opera Philippi, sibi ut credebat
infesti, & a Guisianis in suam perniciem incitati, animum
placaret, ejusque benevolentiam honorifico hoc of-
ficio de-mereretur. In illa Elisabethæ ad nuptias in Hispaniam dedu-
ctionis formula conventum; ut in utriusque regni confinio
regia Princeps sisteretur, tradereturque delegatis a Phi-
lippo. Sed cum in medio Navarra regno traditionis ce-
remo-

k Davila historia delle guerre Civili L. 1. p. 16.

l Brantome Memoires des Hommes Illustres & grands Ca-
pitaines François Part 3. p. 247.

m Richardus Dinothus de bello Civili Gallico p. 9.

n Bassieres Hist. Francica L. 18. §. 22.

o Belcarius L. 28. C. 37. Mezeray François II. ad
A. 1559.

remonia fieret, solenniter tum protestatus est Antonius ipse deductor, nihil eorum, quæ tunc acta, juri suo in posterum præjudicare. *p* Ad ea sobrio ab Hispanis dato responso, utrinque amice discessum est.

Existimaverat tum Antonius, e re sua esse, ut jam ulterius de regno suo instaret; Philippo ob præstita officia forsitan clementiore. *q* Petrum ergo Navarrum, celebrem familiæ illius nothum, in Hispaniam misit, qui ab initio statim a petitionis limine exclusus, quod firmissimum istud Hispaniæ contra Gallos propugnaculum optimo jure ad se pervenisse declararet Philippus, ægre tandem impetravit, ut compensationis menio injiceretur; quam tamen neque in Hispania, neque in Indiis, aut supremo & independenti imperio Navarrus acciperet. Nec Hispanus etiam, quæ de Sardinia tum primum memorabantur, plane rejecit, sed, recente suo regno, ad regni Curias negotium distulit. *r* Et hæc quidem novam spem Navarro injicere poterant, nisi mox atroci contumelia illusum ipsi fuisset, omni simul spe de regni dotalis restitutione præcisa. Insigni perfidia ab Alphonso Cueva, Albuquerquei Duce sub amicitia specie per emissarium Antonio persuasum fuit; si salutandi Philippi occasione in Hispaniam, commeatu accepto, veniret, fore, ut ei de Navarra regno satisfaceret. Igitur sive nimia credulitate, sive ut spei toties factæ extremum periculum faceret, non monito prius Gallo, Odosium, virum illustri loco natum, cum literis ad Philippum mittit, quibus petebat; ut sibi uxoriq; suæ cum bona ejus gratia

K 2

in

p Belcarius libr. cit. C. 39.

q Julius Caesar Bulengerus in *Historia sui temporis* Lib. 1.
p. 5.

r Thuanus L. 23. ad A. 1559.

in Hispaniam venire liceret, coram de regno Navarræ cum ipso transacturis. Legatus hoc brevi responsum accepit; non vexaret se inutili profectione Antonius, si de Navarræ modo rebus cum ipso agere cuperet. Dubium majorne accepta ab Alphonso, an a Rege contumelia. s Neque etiam mox æquius ab ipso Pontifice habitus fuit infelicissimus Princeps; cujus tanquam Regis Navarræ Legatos, Hispanis contra insurgentibus, Romæ non nisi difficulter admittere voluit Pius IV. t dilato quoque ad aliud tempus Navarræ causæ, quod urserant Legati, examine.

Interea Regina Mater impotentis Guisiorum dominatus impatiens, cum Navarro, Hospitalii Monpensieræque primum, & orta fere rursus dissensione, Mommorantii quoque interventu in gratiam rediit; u concessio ipsi splendissimo Legati per universum Regnum Proregisque titulo. x Inclinaverat etiam in Protestantium partes; y instigante præsertim Condæo fratre, atque hinc eum plurimis aliis, qui Ecclesiæ paci & emendationi studebant, nationale Concilium urfit, z Pontificis partes forte haud promoturum. Ut interverterentur ostensi hi conatus, laborantibus Guisiiis, tanquam ex machina in scenam producitur Hispaniarum Rex Philippus, a Pio IV. imploratus; qui missis Oratoribus strenue hortatus est Gal-

s Thuanus loco cit.

t Natalis Comes Histor. L. 13. ad A. 1560. p. 296.

u Thuanus L. 26. ad A. 1560. & L. 27. ad A. 1561.

ve Belcarius L. 29. C. 25.

y Brantome Memoires des Vies des hommes illustres Part. 3. p. 236.

Richardus Dinothus de bello civ. gall. p. 47. Ant. Maria

Gratianus de Casibus virorum illustr. p. 385.

z Thuanus L. 28. ad A. 1561.

Gallos, ut, rejecto Synodi Nationalis celebrandæ consilio, ^a ad continuandam mox Tridenti Synodum universalem Franciæ Præsules mitterentur, atrociterque in illos faveretur, qui novæ sectæ suspecti, regni quietem turbarent. Obstitit hisce insidiosis Hispanorum consiliis Navarrus, qui, assidua regni majoribus suis per injuriam adempti postulatione, repetitisque ex industria toties querelis, conatus eorum eludere omni studio laboravit. ^b Dedit tamen mox etiam magnum imbecillitatis suæ documentum, cum Hispanis illufusus, nunc ipse ab iis circumveniri se pateretur. Injecta enim Navarro amplissimorum regnorum spes, si Hugonottorum, ^c quos vocant, causam defereret. Ostentabatur matrimonium cum Maria Scotorum Regina; ^d additæ de conjungendo quoque Angliæ regno promissiones; Elisabetha hæreseos crimine infecta, atque ob id imperio suo a Pontifice spolianda. Sardinia porro in Navarræ compensationem promissa; ^e quæ olim propter insalubre cælum ad exulum potius deportationem, quam ad alios usus seposita, nunc magnificis extollebatur elogiis. ^f Navarrus a repudianda uxore alienus, de Sardinia regno conditionem accepit, retenta uxore, at deserta fere Hugonottorum causa. ^g Facile nimirum homo tranquillitatis cupidissimus, factionisque

K 3

suæ

^a Paul. Sarpius in Hist. Concilii Trident. L. 5. p. 729.

^b Bulengerus in Historia sui temporis L. 1. p. 20.

^c Origo vocis apud Pasquier Recherches Curieuses de la France L. 8. C. 55. Histoire de l'edit de Nantes T. 1. L. 1. p. 23. ad A. 1560.

^d Paul Sarpius Hist. Concilii Trident. L. 5. p. 755.

^e Brantome Memoires des hommes illustres Part. 3. p. 240. Gratianus de Casibus Virorum Illustr. p. 386.

^f Bulengerus in hist. sui temp. loco cit.

^g Thuanus L. 28. ad A. 1561.

suæ pertæsus novi regni gloria a partibus suis abduci potuit, sollicitatus quotidie variis studiis, novisque semper promissis de Tunetano regno a domesticis etiam fasciatus. Inescabatur hac spe Antonius, quamdiu Hispania Protestantium potentiam extimuit. At contritis mox bello in Gallia Hugonottorum viribus, *h* mortuoque inter hæc Navarro, *i* qui paulo ante rebus hisce conficiendis adhuc Legatos in Hispaniam frustra miserat, tot simul promissa facile evanuerunt.

Neque vero contenti erant Hispani dolis fraudibusque Navarrensi familiæ illudere; novum dolum nova vis trudebat, & media quærenda fuerunt, quibus ex priori spoliatione reliqua omnino diriperentur. Instigandus Romanus Pontifex, ut repeteret fulmina, quæ olim jam proficua sibi existimaverat Hispania. Sacro tum ordini Romæ adhuc præfuit Pius IV. Hispanorum studio ad istud fastigium evectus. Is, vixdum mortuo Antonio, viduam ejus Johannam Navarræ Reginam, quod Protestantium partibus faveret, *k* atroci diplomate Romanam citavit, & ni intra sex menses compareret, tanquam convictam proscripsit, dignitate Regia privavit, ejusque regnum, principatus, ac ditiones occupantis esse pronunciavit; *l* prole simul ex ejus cum Borbonio Principe matrimonio illegitima declarata. *m* Gravissime hos ausus

h Natalis Comes Histor. L. 14.

i Thuanus L. 33. ad A. 1562.

k Dinothus p. 338. *Laboureur additions aux Memoires de Castelnau* L. 3. p. 900.

l Thuanus L. 35. ad A. 1563.

m Paul. Sarpins Hist. Cencil. Trid. L. 8. p. 1339.

ausus tulit Gallia ; *n* cujus Rex cæterique proceres, Diplomate in Consistorio Regis publice lecto, adeo exacerbati, ut missis hac de re ad Oratorem Romæ mandatis gravissime apud Pontificem Carolus IX. expostularet; idque tandem strenua legati industria effectum ; ut sententia contra Navarræ Reginam lata revocaretur, atque omnino ita aboleretur, ut ne inter Pontificias quidem Constitutiones ei sit locus. Et hic tamen is ipse Pius est, qui vivi adhuc Antonii causam amplexus videri voluit, cum restitutionem occupati regni, aut Sardinæ compensationis loco traditionem, apud Philippum urfisset.

Cæterum ad alia mox consilia induciti sunt Hispani, *Henricus HENRICO*, Antonii filio, impubere ; regnoque sub *Magnus.* imperio fœminæ adhuc constituto, atque hinc injuriis recipiendis opportuniore. Conjuratio contra Johannam in Gallia a Navarri quondam æmulis, promovendæ religionis specie, formata, qua una cum liberis Regia mater, quæ tunc Podii in Benearni pago larem fixerat, caperetur, sistereturque coram Inquisitionis in Hispania tribunali. *o* Communicati hi cum Philippo conatus facile admissi ac probati ; qui egregiam profecto vindicatæ religionis, transactionisque de Navarræ, quod injuste detinebat, regno & gloriam & utilitatem reportaturum se speraverat. Effectum sine dubio sortita fuisset tam atrox conspiratio, nisi criminis magnitudo ipsi magnanimæ tum Hispaniarum Regina Elisabethæ horrorem iniecisset. *p* Illa de detestando audacissimoque facinore cum inaudivisset, quocunque modo

n Bodinus de Republ. L. 1. C. 9. p. 211. Belcarius L. 30. C. 23.

Memoires de Castelman L. 5. C. 9. Additions de M. le
Laboureur L. 3. p. 820.

o Thuanus L. 36. ad A. 1564.

p P Abbé de St. Real nouvelle historique de Dom Carlos p. 42.

modo intervertenda hæc consilia existimavit , monitoque clam Sansulpitio , Gallico in Hispania Oratore , Johanna , propinquitatis & amicitiae vinculo sibi conjuncta , totiusque adeo Galliae salutis consuluit : constituyente divina providentia , ut atrocitas criminis, si conscios a consiliis non averteret , alios certe ad avertendam quovis modo executionem induceret. Ita ab Hispanica jam factione, puer adhuc annisque tener, jactabatur Navarrae Rex Henricus , postea Magnus. Felicem diceres , si post tot , quæ perpeffus est , mala, maternum tantum regnum diripuissent detinuissentve injustissimi hostes. Patuit mox facinus majoris abollæ.

Imminebat jam tempus illud , quo fata , regnandi per Franciam jus ad novam transferre familiam constituerant. Floruerat hæctenus ex illustrissima Capetiorum stirpe regnans Valesia familia , post trium Philippi Pulchri filiorum absque mascula prole decessum , o ad hoc fastigium , neglecto a Gallis foeminarum imperio , evecta. p Nunc vero par fatum experta est , finiente sexto decimo seculo, trium quoque sibi invicem succedentium fratrum morte, nulla relicta sobole , extincta. Translatum hinc augustissimum per Franciam regnandi jus in Borboniam gentem , ex celebrato Divi Ludovici sanguine, per Robertum filium, Claramontii Comitem, ortam. q Tum vero omni studio elaborare visus est Philippus II. ut Henricum Borbonium , Navarrae Regem , qui gentis suæ jura sibi præ-

sertim

o *Anselme histoire genealogique de la Maison Royale de France*
p. 52.

p *Paulus Æmylius de Rebus gest. Francorum* p. 267. sqq.

q *Texera Genealogie de Henry IV. f. 51. Joinville Cronique du Roy S. Loys, Chap. 91.*

sertim vindicaverat , a successionē atque florentissimo re-
gno, in Guisiorum , qui regnum ambibant , r gratiam ex-
cluderet ; vel ex religionis Protestantium, cui addictus erat,
odio ; vel ne magnanimo Principi per tantam virium ac-
cessionem animus Navarrae postea vindicandae cresceret.
Maluit certe Hispania injuriam injuriae addere, fraudes frau-
dibus cumulare, alteroque etiam regno Henricum privare,
quam , quod Majoribus ejus abstulerat , reddere. Usa
hunc in finem , vivo adhucdum Henrico tertio , Heno-
ticorum turbis ; s qui colluvie tota succincti , & fu-
riarum instar tartareis facibus in Regiae gentis Regnique
perniciem armati , universam Galliam , ad annos plus
quam viginti , turbine suo perflarunt ; & incendio a se
excitato depasti sunt. z Ergo rabie sua sacrilego ausu
in Valesiorum ultimum exercita , u diversis etiam tem-
poribus in Regium primi ex Borboniis caput percussores
subornarunt. x Invigilavit tamen innoxio sanguini , san-
ctisque Navarrae ex Borbonia gente juribus divina
providentia , ut inter acerrimos Iberarum Harpyiarum
L furores

r *Memoires de Mornay* T. I. p. 339. *Abregé de l'histoire de la Ligue servant d'introd. pour la Satyre Menippée* p. 15. Editus hac occasione a Tullensi Archidiacono, Francisco Rosierio, Lotharingiae stemmaturum liber, Parisiis A. 1580. auctori suo fere funestus. *Mornay* p. 340. *Remarques sur la satyre Menippée* p. 405.

*s Memoires de la Ligue depuis l'an 1584. jusqu'en l'an 1590. Au-
bigné histoire Universelle depuis 1550. jusqu'en 1610.*

† *Prefixa Hist. de Henry le Grand ad A. 1576. ad quem principium Ligæ refertur.*

*u Lettre de Henry III. a Monsf. Mornay du Plessis du 1. Aoust.
1589. apud Mornæum Memoires T. 1. p. 926.*

* Davila delle guerre civili L. 14. ad A. 1594. p. 951.

Unio
Franciae
& Na-
varrae.

furores Navarram cum amplissimo Franciæ regno felici vinculo Henricus M. conjungeret ; solidissimumque jus in reliqua, ab Hispanis possessa , Diademati Gallico annecteret, atque in posteros & successores suos propagaret : vulgato præsertim post sororis sine prole obitum edicto ; y quo res Navarricas , cæterasque ditiones , quas privatim avitis , patritiisque titulis possidebat , Gallicis indissolubili vinculo annexuit. Unde Navarræorum Magistratuum officiorumque nomina & munia exoluere. z Orta hinc hodiernum durans titulorum insigniumque utriusque Regni conjunctio , æterno vinculo firmata ; solidiore certe , quam ab antiquis Galliæ Regibus , Ludovico Huttino , aliisque, quorum nonnulli Franciæ & Navarra simul Reges, a scuto Gallico Navarræum septies repetitum subjecere ; b ad successores tamen haud propagaverunt.

Dum ita frustra se divinæ destinationi obniti sensisset Philippus II. de pace tandem cum Gallo cogitare cœpit, quæ Vervini c sancita , Henrico ejusque hæredibus, & actionem habentibus salva reliquit jura d & actiones horum regnorum , provinciarum & ditionum nomine, quibus nec per se nec per Majores ipsius diserte renuntiatum fuerat. Nullo hinc fundamento nituntur , quæ Hispanus ille ad Cominæum Commentator per somnium sane scripsisse merito dicitur. Conjicit ille Vervinenfi pace, sequen-

y A. 1607.

z Bulengerus Hist. sui temporis L. 12. p. 376.

a Paulus Æmylius de Reb gest. Francorum p. 258. seq.

b Spenerus Histor. Insignium L. 1. C. 24.

c A. 1598.

d Art. 13. Zypæi Hiatus Cassani obstructus L. 2. C. 10. p. 207.

sequenti ratione videri tractatum : *e* cum Philippus Belgium filiae suae Isabellae , Alberto Archiduci nupturae dotis loco destinasset , illam vicissim suo in Armoricam , sive minorem Britanniam jure , a matre accepto , in Patris gratiam cessisse. Hispanum vero , ut compensationem Navarrae a se detentae institueret , sua in Armoricam , quam Gallia pridem possederat , jura in Henricum transtulisse. Sed quemadmodum Isabellam inferioris Germaniae sive Belgii ditionem dotis loco accepisse nemo dubitat ; *f* ita eam vicissim aliquid juris in Armoricam Patri concessisse , aut potuisse concedere , constantissime nego. Explosi sunt pridem Austriacae gentis in hunc Ducatum conatus ; *g* neque a longo tempore Austriam juri suo diffisam aliquid controversiae , quod olim fecerat , *h* circa hoc caput movisse amplius lego.

Paulo ante conclusam Vervini pacem *i* Henricus
L 2 Magnus

e Amelot de la Houssaie Discours historique sur les traitez des Princes p. 53.

f Meteranus L. 19. ad A. 1597. & 1598. p. 814. & 844. Barlandus in Chronica Ducum Brabantiae p. 178. Haræus in Annal. Ducum Brabant. Tom. 3. p. 541.

g Du Puy des droits du Roi de France sur plusieurs états , p. 461. seq. Memoires & Instructions pour servir dans les Negotiations concernant la France, p. 110.

h Chifletius in Vindiciis Hispanicis C. 8. Zypæi Hiatus Cassani obstructus L. 2. C. 11. p. 215. Vid. Remarques sur la Satyre Menippée T. 2. p. 143. Mezeray hist. maj. T. 3. p. 513. ad A. 1588. Memoires de Mornay du Plessis T. 1. p. 774.

i A. 1597. Blondellus Praef. fol. 2.

Magnus armis extorserat Hispano Samarobrivam ; *k* nobilissimam quondam Galliae Belgicae civitatem; quam cum ægre recepturos esse Gallos Philippus antea crederet , eam cum aliis Picardiae urbibus Henrico obtulit, si suo in Navarram juri renuntiaret. *l* Conditio hæc ab Ordinis Franciscani Superiore Regi oblata , sed ab eodem rejecta fuit : evidenti conscientiae Hispanorum nondum pacatae , nec in possessione sua satis securae , testimonio.

Missus mox in Hispaniam Barraltus, Galliae Legatus ; atque hic illud praesertim in mandatis habuerat , ut Navarræ restitutionem quovis modo urgeret. *m* Sed & tandem Romam missus fuit *n* Nivernius Dux, ut Paulo V. Henrici in sedem Romanam studium declararet ; neque id solum pro Galliae , sed & pro Navarræ regno facere demonstrareque jussus est ; ita quidem ut, quemadmodum Clementis VIII. tempore etiam factum fuerat , Pontifex hunc in finem literas confirmatorias expediret , jusque adeo Galliae in Navarram salvum factumque vel Romae ostenderetur. *o* Tanta usus est Rex hoc in negotio cautione , ut expresse Legato injunxerit , statim re infecta reditum pararet , si conditionem non admissurus videretur Romanus Pontifex.

Ludovicus XIII.

Henrico Magno Galliae Navarræque Rege, inter vastissima consilia magnarumque rerum apparatus, horribili scelere perempto, *p* successor ejus filiusque *LUDOVICUS XIII.* illustre etiam defensi servatque in Navarram juris specimen edidit. Miserat Urbanus VIII. Cardinalem Barbarinum, rebus Vallis Tellinae componendis in Galliam. *q* Is cum more in

k Amiens.

l Du Puy p. 184.

m Du Puy p. 185.

n A. 1608.

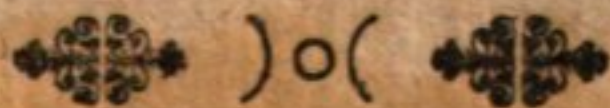
o Du Puy loco cit.

p Pierre Matthieu histoire de la mort déplorable de Henry IV.

q A. 1625.

in Galliis recepto literas suas fiduciarias in Supremo Tribunali Lutetiano exponeret, ob omisſum *Navarrae Regis* axioma rejecta; *q* neque prius ad res agendas admiſſus eſt Legatus, quam emendato errore, ſuppletoque, qui deerat, *Navarrae* titulo.

LUDOVICUS tandem *MAGNUS* memorabili *Ludovi-*
illa pace Pyrenæa, ſub initio regiminis ſui concluſa, *cus XIV.*
vata in ſe illuſtria Majorum ſuorum jura ſtrenue ſervavit; *s*
ultimoque pondere addito, omnem Hiſpanis defendendæ
cauſſæ ſuæ ſpeciem prævertit: relicturus quoque amplis-
ſimum hoc juſ Auguſtiſſimo pronepoti ſuo, *LUDOVICO* *Ludovi-*
XV. omnium jurium, excelsarumque ſimul virtutum hæredi, *cus XV.*
& in vaſto undiquaque regno ſucceſſori glorioſiſſimo. Hic
inter felicia regnandi primordia, ſub Heroico ductu conſiliis-
que Sereniſſimi Aurelianenſium Ducis Majorum ſuorum vo-
ta implere jam conatus eſt. Ortus enim ex offibus eorum
ultor, cum ſtupore triumphalia Gallia Lilia *Navarrae* regno
nuper oſtendit: atque jam de futuro ampliſſima nos conje-
ctare jubet; quæ ſecutura pax uberius docebit. Ita tandem
fiat, ut redeunte ad juſtum Principem regno tamdiu divulſo,
unitisque Francorum inter ſe *Navarræ*orumque animis,
ſecura & optata quies in utroque regno perennet; atque
uni-verſa Gallia reliquis Europa gentibus
florentiſſimi regni ſiſtat
exemplum,

q *Ministere du Cardinal Richelieu* T. I. p. 181. ſq. *Du Puy* p. 189.

r *A.* 1659.

s *Inſtrum. Pacis Pyrenææ* §. 89 & 90.

ANNEXA.

I.

FRigus est in illa *Timæi* sententia; qua *Diana Ephesiæ templum eadem, qua Alexander natus esset, nocte de flagrassimine mirandum esse dixit, quod Diana, cum in partu Olympiadis adesse voluisset, abfuisset domo; id quod contra Cicero- nem de nat. deor. L. 2. defendo.*

II.

Seneca Quæst. nat. L. 3. male reprehendit Ovidianum istud in descriptione diluvii: nat Lupus inter Oves, fulvos vehit unda Leones. Rectius illud, quo Horatium Carm. L. 1. od. 2. Poeta imitatus videtur, damnasset: hic summa piscem deprendit in ulmo.

III.

Epicrisin illam, quam *Tacitus Hist. L. 1. C. 3. subjicit: Nunquam atrocioribus populi Romani cladibus, magisve justis iudiciis approbatum est, non esse curæ Deis securitatem nostram, esse ultionem; nihil prorsus*

prorsus impii continere, sed eam potius
veram solidamque esse, contra *Lipsum* in
not. ad h. l. defendo; qui etiam porro se-
quentem *Lucani* L. 4. v. 807. senten-
tiam frustra improbitatis accusat: *Felix*
Roma quidem, civesque habitura superbos:
Si libertatis superis tam cura placeret,
quam vindicta placet.

IV.

Julius Caesar Scaliger, Poetices L. 6.
p. 794. male reprehendit *Ovidianum* me-
tamorphoseos initium: *In nova fert ani-*
mus mutatas dicere formas Corpora.

V.

Lucani versum 128. L. 1. *Pharsal. Victrix*
caussa Diis placuit, sed victa Catoni, male
impugnavit *Bouhours* in libr. *Maniere de*
bien penser dans les ouvrages d'esprit. p. 4.

VI.

Illa quam in *Judæorum* Legislatore
Longinus miratur de Deo sententia: *fiat*
lux, & facta est lux; revera sublimis est:
quod contra *Abrincensem* Episcopum
Danielem Huetium observo.

VII.

Belum *Assyrium* non fuisse *Nimro-*
cum

dum, contra Petavium, Vossium & magnam veterum recentiorumque Historicorum cohortem defendo.

VIII.

Babylonis, cui hodierna Bagdad successisse falso creditur, origo, male haud diu post diluvium vulgo ponitur.

IX.

Trojam a Græcis captam esse contra Dionem Chrysostomum statuo.

X.

Imperium Romano - Germanicum non est quarta Monarchia: & vulgaris illa universæ historiæ in quatuor Monarchias divisione nullo nititur fundamento.

XI.

Legionis Thebææ Martyrium idoneis documentis probari non posse statuo.

XII.

Eginhartus ab initio vitæ Caroli M. errat, quando jussu Stephani, Pontificis Romani, Childericum, Francorum Regem depositum ac detonsum fuisse scribit.

FINIS.

patrem, a Navarris, qui Sanctium Re-
gem Arag. sibi elegerunt, excluditur
regno † 1116. ux. Elvira, Cidi filia.

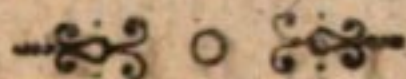
PETRUS, Rex
Arag. & Navarra
† An. 1104. im-
prolis.

GARSIAS, redit post Alphonsum Arag. ad regnum Navar

SANCTIUS, cogn. *Sapiens*, † A. 1194.

SANCTIUS, cogn. *Inferatus*, aliis
Infirmus, aliis *Fortis*, † A. 1234. sine prole.

BLANCA, ux

INDEX.

A Gramontanorum factio,	C Æsaraugusta a Carolo M.
p.24.29	occupata, p.8
Aizonis defectio p. 9	Cameracense fœdus, p.17
Alani, p. 3	Cameracensis pax, p.66
Albanus Dux. p.28.31.32.50	Cameracensis Castellī pax, p.73
Alphonſi Ferrariensis contro-	Carli Martelli victoria contra
versia cum Julio II. de sal-	Saracenos apud Turones, p.8
nis, p.19	Carolus I. & II. Nav. Reges,
Alphonſus Catholicus, p.7.	p.15
Alphonſus Cueva, p.75	Carolus Vianæus, p.16.24.25.
Andreas Foxius Esparrensis, p.62	36 37
Anni Viterbiensis nugæ, p.2	Carolus I. Hisp. Rex, p.52.59.
Antonius Borbonius, p.72.73	61.65.67. abdicat imperium
Arabum novendecim regna in	& regnum, p.68.69. com-
Hispania, p.4	mendat filio satisfactionem
Arca fatalis Toleti, p.4	de Navarra, p.69
Armorica sive Britannia minor,	Carolus IX. Gall. Rex, p.41.79
p.83	Catharina, Johannis Albretani
Asturiæ regnum, p.5	uxor, p.16.30.44.58
B Aigoriæ ViceComites, p.10	Catholici titulus Regi Hisp. da-
Barraltus, p.84	tus, p.4
Beamontiorum sive Lusitano-	Cid, nomen Arabicum, p.14
rum factio, p.24.29	Codex ruber Maximiliani Imp.
Bigorriæ Comes, p.10	p.22.
Blanca, Sanctii Infirmi soror,	Coloniensis Comitia, p.21
p.15	Concilium Nationale Gallica-
Blanca, Johannis R. Arag. uxor,	num, p.76. Tridentinum, p.77
p.15.24	Conjuratio contra Johannam
Blanca, filia Blancæ & Joh. Arag.	Albretanam, p.79
p.36. repudiata ab Henr. IV.	Crepiacensis pax, p.66
Castiliæ Rege, p.37.38.39	Custodes Hispanici limitis, p.8.
Blesense fœdus, p.48.49	D Iploma execratorium in
Bonivetus, Præfectus rei Navalis	Joh. Albretanum non pro-
in Gall. p.64	diit ante direptam ab Hispa-
Borboniæ gentis origo, p.80	no Navarram, p.42. sqq.
Breulius, Jac. p.9	Dorsetius, Britannici exercitus
Burgensia Comitia, p.32	præfectus, p.28.29.47
	M E. Eli-

INDEX.

- E**lisabetha, Angliæ Regina, p.77
 Elisabetha, Henr. II. Galliæ Regis filia ad Philip. II. Hisp. R. ducitur, p.74
 Elvira, Cidi filia, Ramiri Nav. R. uxor, p.15
 Elvira, Sancti Majoris uxor, dicta etiam Nunnia, p.13
 Enneco, p.12
 Enneco Arista, p. 6. primus Navarræ Rex, p. 9. non cum absoluta potestate, p.10
Ferdinandus Catholicus, p.4. 18.26.28 32.58
 Ferdinandus Legionis & Castil. Rex. p.14
 Fontarabia occupata a Gallis p. 64. amissa, p.65
 Fori Suprarbienses, p.11
 Fortunius Garfias, p.6
 Fortunius, p.13
 Franciscus Longavillanus, p.30. 31
 Franciscus Phœbus, p.16.26.38
 Franciscus Valesius, p. 31. Galliæ Rex, p. 61. ejus & Caroli æmulatio, p.62. ejus captivitas. p.66
Gallia Aquitana, p.3
 Gallicanæ Ecclesiæ conventus Turonibus. p.20
 Gandavensium seditio, p.67
 Garfias, p.6 12
 Garfias Innicus, p.6
 Garfias Tremulus, p.13
 Garfias Ximenis, p.5 13
 Gasto Foxii & Nemorosii Dux, p.21 44.48
 Gasto Foxius, Leonoræ maritus, p.40
 Germana, Ferdinandi Catholici uxor altera, p.52.53
 Gibal Tarec, unde Gibraltar, p.4
 Gomezius Dynasta in Gormaz, p.14
 Gonsalvus, p.14
 Granatæ regnum, p.4
 Guisii, p.73.74.76.81
Helvetii novo titulo a Pontifice ornati, 19.20. restituunt Maximilianum Sfortiam, p.21
 Henricus Albretanus, p. 59. 62. captus in Ticinensi prælio, p.66. recusat nuptias filiæ cum Philippo, p. 68. obit. p.72
 Henricus II. Galliæ Rex, p.73
 Henricus III. Gall. Rex, p.81
 Henricus IV. Gall. Rex, p.41. 79.80.82
 Henricus VIII. Angliæ R. p.27
 Henricus IV. Castiliæ Rex, p.25. 37.38
 Hispaniæ Reges hodierni a Gothis descendunt, p. 3. eorum luxuries in titulis unde, p.4
 Hugonotti, p.77.78
Ignatius Lojola conditor societatis Jesu, p.63
 Insignia Navarræ, p.11 & 12
 Johanna ux. Philippi Eburov. 15
 Johanna Albretana, 67 71.78.79
 Johannes Albretanus, p.26.28. 29. 30. 44. 58. Fiduciarius Galli, p. 35. fœdus init cum Ludovico XII, p.48
 Johannes Aragonius, p.15.24.39
 Johannes Narbonensis, p.53.54 112.

I N D E X.

Isabella Hisp. Regina, p. 24. 25	Mediolano Galli pelluntur, p. 21. 65
Isidorus Pacensis, p. 7	Miramolinus Maurorum R. p. 11
Julianum nomen exosum Hispanis, p. 4	Mommorantius, p. 67. 73. 76
Julianus Comes, p. 3.	Montispeffulanus conventus, 61
Julius II. Pontifex, p. 17. 18. 19. 21. 27	Muza sive Moses Africae praefectus, p. 3.
Juliobriga urbs, p. 63	N Arbona, sedes Regni Visigothici, p. 2
Justitia Aragoniae, p. 11	Navarrae, nomen unde, p. 1. situs, 2. divisio, ibid. incolae veteres, ibi regni origo falsa, p. 5. origo vera, p. 9. conjunctio cum Hisp. saepe tentata, p. 24. possessionem sibi firmat Ferdin. Cath. p. 32
L Ateranense Concilium, 21. 22	Navarra Romanis subiecta, p. 2
Legionis regnum, p. 5	mox Asturis, mox Francis, mox Saracenis subdita, p. 7. opportuna Gallis & Hispanis, p. 59. non est regnum patrimoniale, p. 52. in ea successio Castiliana obtinet, p. 53. conjuncta interdum cum Aragonia, p. 55. Castiliae regno conjungitur a Ferdinando Cathol. p. 32. & a Carolo I. p. 61. cum Gallia unitur, p. 82
Leonora Gast. Foxii ux. p. 16. 25	Nebrissensis iniquum de Ludovico XII. judicium, p. 23. character, p. 33
Liga Gallica, p. 81	Niceae conventus celebratur, 67
Limes Hispanicus, p. 9	Noviodunensis Conventus, p. 59
Lucas Tudensis, p. 7	Nummus Ludovici XII. inscr. <i>Perdam Babilonis nomen</i> , p. 20. 21
Ludovicus, postea Pius, Aquitaniae Rex, p. 9. ejus tempore motus intestini, p. 10	Nunnia, quae etiam dicta Major, & Elvira, p. 13
Ludovicus Huttinus, p. 15	M 2 O. Odo-
Ludovicus XII. cogn. Justus, 23	
Ludovicus XIII. p. 84	
Ludovicus XIV. p. 85	
Ludovicus XV. p. 85	
Lusitanorum factio, p. 24. 27	
M Adritensia pacta, p. 66	
Majae Castellum, p. 28. 65	
Marcæ Hispanicae custodes, p. 8	
Margaretha Valesia, p. 71	
Maria Scotorum Regina, p. 77	
Marianae candor, p. 51	
Martinus Aspilcueta, p. 69	
Mauri Hispaniam inundant, p. 3	
Maximilianus Imp. adhæret Ludovico, p. 19. ejus inconstantia, p. 21. a Castiliae administratione excluditur, p. 19. implacabilis Venetis, ibid. ambit Pontificatum, p. 22	
Maximilianus Sfortia restitutus in Ducatum Mediolan. p. 21	

INDEX.

O Dosius,	p. 75	dinando Cathol.	p. 71
Oihenartus,	p. 10. 12. 13	S anta Junta, live Liga Sancta,	p. 62
Olivarez Comes,	p. 4	Sanctius,	p. 13
Origines rerum obscuræ,	p. 1	Sanctius Nav. & Arag. R.	p. 55
Oveti regnum,	p. 5	Sanctius Abarca,	p. 12
P arisiensis conventus inter		Sanctius Major, p. 12. Imperator	
Gallos & Hisp.	p. 61	Hisp. dictus, p. 13. dividit re-	
Patavium receptum a Venetis,	19	gna inter filios,	ibid.
Paulus V.	p. 84	Sanctius fortis,	p. 14
Pelagius Legionis regni instaura-		Sanctius Garfias,	p. 6
tor,	p. 5	Samarobriva,	p. 84
Perezius, <i>Ant.</i>	p. 11	Saraceni trajiciunt montes Py-	
Petrus Martyr,	p. 47. 49	renæos,	p. 7
Petrus Marfilius,	p. 6	Sardinia,	p. 75. 77
Petrus Navarrus, nothus,	p. 75	Sebastianus Salmanticensis,	p. 7.
Philippus Eburovix,	p. 15	Sixti V. fulmen in Henr. IV.	p. 41
Philip. Pulch. Gall. & Nav. R.	15	Suevorum regnum,	p. 3
Philip. II. p. 42. 68. 76. commen-		Suprarbiæ regnum,	p. 6
dat filio satisfactionem de Na-		T atec Dux Maurorum,	p. 3
varra,	69	Theobaldus Campanla Comes,	p. 15
Pipinus Aquitaniæ Rex,	p. 9	Theobaldus Posthumus,	ibid.
Pisanum concilium,	p. 20. 21	Ticinensis ciades,	p. 66
Pius IV.	p. 76. 78	Tolosa, sedes regni Visigothici,	p. 3
Pompelo occupata a Carolo M.	8	Tolosanum decretum in Navar.	45. 48
a Ferdin. Cathol. p. 29. a Na-		Tuneranum regnum,	p. 78
varro tentata rursus, 31. rece-		Turpinus,	p. 8
pta, 62. 63. rursus amissa, p. 64		V andalis,	p. 3
Potestas suprema Principium in		Valchia familia,	p. 80
temporalibus,	p. 41. 42	Vascones,	p. 2
R amirus Nothus,	p. 14	Velasques Castellæ Prorex,	p. 62
Ramirus Navarræus,	p. 55	Veneti a Ludovico XII. d. ere everh. p. 15	
Ramirus Arag. ex Monacho R. ib.		accedant Liga contra Lud. XII.	p. 18
Ravennatense proel. p. 27. 44. 45		Vervinensis pax,	p. 82
Rodericus Rex Gothorum ulti-		Villalva reprimit Albretanum in Na-	
mus,	p. 3	varram irruentem, p. 58. suadet de-	
Rodericus Toletanus,	p. 10	molationem munitionum per Navib.	
Roder. Vivarius cogn. Cid. p. 14		Visigothi Vasconiam obtinent, p. 2 & 3	
Romani Hispania pulsi,	p. 3	Urbanus VIII.	p. 84
Ruscimonis & Ceretaniæ Comi-		X imenes,	p. 12
tatus, p. 70. restituntur Fer-		Ximenes Garfias,	p. 6
		Ximena Cidi uxor,	p. 14. 15
		Z amorensis Episcopus missus a Pon-	
		tifice ad Joh. Albretanum, 43. 44.	

I N D E X.

O Dosius,	p. 75	dinando Cathol.	p. 71
Oihenartus,	p. 10. 12. 13	S anta Juata, live Liga Sancta,	p. 62
Olivarez Comes,	p. 4	Sanctius,	p. 13
Origines rerum obscuræ,	p. 1	Sanctius Nav. & Arag. R.	p. 55
Oveti regnum,	p. 5	Sanctius Abarca,	p. 12
P arisiensis conventus inter		Sanctius Major, p. 12. Imperator	
Gallos & Hisp.	p. 61	Hisp. dictus, p. 13. dividit re-	
Patavium receptum a Venetis,	19	gna inter filios,	ibid.
Paulus V.	p. 84	Sanctius fortis,	p. 14
Pelagius Legionis regni instaura-		Sanctius Garfias,	p. 6
tor,	p. 5	Samarobriva,	p. 84
Perezus, <i>Ant.</i>	p. 11	Saraceni trajiciunt montes Py-	
Petrus Martyr,	p. 47. 49	renæos,	p. 7
Petrus Marfilius,	p. 6	Sardinia,	p. 75. 77
Petrus Navarrus, nothus,	p. 75	Sebastianus Salmanticensis,	p. 7.
Philippus Eburovix,	p. 15	Sixti V. fulmen in Henr. IV.	p. 41
Philip. Pulch. Gall. & Nav. R.	15	Suevorum regnum,	p. 3
Philip. II. p. 42. 68. 76. commen-		Suprarbiæ regnum,	p. 6
dat filio satisfactionem de Na-		T arec Dux Maurorum,	p. 3
varra,	69	Theobaldus Campaniæ Comes,	p. 15
Pipinus Aquitaniæ Rex,	p. 9	Theobaldus Posthumus,	ibid.
Pisanum concilium,	p. 20. 21	Ticinensis clades,	p. 66
Pius IV.	p. 76. 78	Tolosa, sedes regni Visigothici,	p. 3
Pompelo occupata a Carolo M.	8	Tolosanum decretum in Navar.	45. 48
a Ferdin. Cathol. p. 29. a Na-		Tunetanum regnum,	p. 75
varro tentata rursus, 31. rece-		Turpinus,	p. 8
pta, 62. 63. rursus amissa, p. 64		V andalis,	p. 3
Potestas suprema Principium in		Valesia familia,	p. 80
temporalibus,	p. 41. 42	Vascones,	p. 2
R amirus Nothus,	p. 14	Velasques Castellæ Prorex,	p. 62
Ramirus Navarrus,	p. 55	Venetia Ludovico XII. sepe exersit,	p. 15
Ramirus Arag. ex Monacho R. ib.		accedunt Liga contra Lud. XII.	p. 18
Ravennatense proel. p. 27. 44. 45		Vervinensis pax,	p. 82
Rodericus Rex Gothorum ulti-		Villalva reprimit Albretanum in Na-	
mus,	p. 3	varram irruentem, p. 58. suadet de-	
Rodericus Toletanus,	p. 10	molationemmunitionum per Nav. ib.	
Roder. Vivarius cogn. Cid. p. 14		Visigothi Vasconiam obtinent, p. 2 & 3	
Romani Hispania pulsi,	p. 3	Urbanus VIII.	p. 84
Ruscinonis & Ceretaniæ Comi-		X imenes,	p. 12
tatus, p. 70. restituntur Fer-		Ximenes Garfias,	p. 6
		Ximenes Cidi uxor,	p. 14. 15
		Z amorænsis Episcopus missus a Pon-	
		tifice ad Joh. Albrechtanum, 43. 44.	

I N D E X.

O Dosius,	p. 75	dinando Cathol.	p. 71
Oihenartus,	p. 10. 12. 13	S anta Juata, sive Liga Sancta,	p. 62
Olivarez Comes,	p. 4	Sanctius,	p. 13
Origines rerum obscuræ,	p. 1	Sanctius Nav. & Arag. R.	p. 55
Oveti regnum,	p. 5	Sanctius Abarca,	p. 12
P arisiensis conventus inter		Sanctius Major, p. 12. Imperator	
Gallos & Hisp.	p. 61	Hisp. dictus, p. 13: dividit re-	
Patavium receptum a Venetis, 19		gna inter filios,	ibid.
Paulus V.	p. 84	Sanctius fortis,	p. 14
Pelagius Legionis regni instaura-		Sanctius Garfias,	p. 6
tor,	p. 5	Samarobriva,	p. 84
Perezius, <i>Ant.</i>	p. 11	Saraceni trajiciunt montes Py-	
Petrus Martyr,	p. 47. 49	renæos,	p. 7
Petrus Marfilius,	p. 6	Sardinia,	p. 75. 77
Petrus Navarrus, nothus,	p. 75	Sebastianus Salmanticensis,	p. 7.
Philippus Eburovix,	p. 15	Sixti V. fulmen in Henr. IV.	p. 41
Philip. Pulch. Gall. & Nav. R. 15		Suevorum regnum,	p. 3
Philip. II. p. 42. 68. 76. commen-		Suprarbiæ regnum,	p. 6
dat filio satisfactionem de Na-		T atec Dux Maurorum,	p. 3
varra,	69	Theobaldus Campanla Comes,	p. 15
Pipinus Aquitaniæ Rex,	p. 9	Theobaldus Posthumus,	ibid.
Pisanum concilium,	p. 20. 21	Ticmenfis clades,	p. 66
Pius IV.	p. 76. 78	Tolosa, sedes regni Visigothici,	p. 3
Pompelo occupata a Carolo M. 8		Tolosanum decretum in Navar.	45. 48
a Ferdin. Cathol. p. 29. a Na-		Tuneranum regnum,	p. 78
varro tentata rursus, 31. rece-		Turpinus,	p. 8
pta, 62. 63. rursus amissa, p. 64		V andalis,	p. 3
Potestas suprema Principium in		Valesia familia,	p. 80
temporalibus,	p. 41. 42	Valcones,	p. 2
R Amirus Nothus,	p. 14	Velasques Castellæ Prorex,	p. 62
Ramirus Navarrus,	p. 55	Veneti a Ludovico XII. Jere ceteris,	p. 18
Ramirus Arag. ex Monacho R. ib.		accedunt Liga contra Lud. XII.	p. 18
Ravennatense proel. p. 27. 44. 45		Vervinensis pax,	p. 82
Rodericus Rex Gothorum ulti-		Vitalva reprimat Albretanum in Na-	
mus,	p. 3	varram irruentem, p. 58. suadet de-	
Rodericus Toletanus,	p. 10	molationem munitionum per Nav. ib.	
Roder. Vivarius cogn. Cid. p. 14		Visigothi Vasconiam obtinent, p. 2 & 3	
Romani Hispania pulsi,	p. 3	Urbanus VIII.	p. 84
Ruscmonis & Ceretaniæ Comi-		X imenes,	p. 12
tatus, p. 70. restituntur Fer-		Ximenes Garfias,	p. 6
		Ximena Cidi uxor,	p. 14. 15
		Z amorenfis Episcopus missus a Pon-	
		tifice ad Joh. Albretanum, 43. 44.	

I N D E X.

O Dosius,	p. 75	dinando Cathol.	p. 71
Oihenartus,	p. 10. 12. 13	S anta Junta, sive Liga Sancta,	p. 62
Olivarez Comes,	p. 4	Sanctius,	p. 13
Origines rerum obscuræ,	p. 1	Sanctius Nav. & Arag. R.	p. 55
Oveti regnum,	p. 5	Sanctius Abarca,	p. 12
P arisiensis conventus inter		Sanctius Major, p. 12. Imperator	
Gallos & Hisp.	p. 61	Hispan. dictus, p. 13. dividit re-	
Patavium receptum a Venetis,	19	gna inter filios,	ibid.
Paulus V.	p. 84	Sanctius fortis,	p. 14
Pelagius Legionis regni instaura-		Sanctius Garfias,	p. 6
tor,	p. 5	Samarobriva,	p. 84
Perezius, <i>Ant.</i>	p. 11	Saraceni trajiciunt montes Py-	
Petrus Martyr,	p. 47. 49	renæos,	p. 7
Petrus Marfilius,	p. 6	Sardinia,	p. 75. 77
Petrus Navarrus, nothus,	p. 75	Sebastianus Salmanticensis,	p. 7
Philippus Eburovix,	p. 15	Sixti V. fulmen in Henr. IV.	p. 41
Philip. Pulch. Gall. & Nav. R.	15	Suevorum regnum,	p. 3
Philip. II. p. 42. 68. 76. commen-		Suprarbiæ regnum,	p. 6
dat filio satisfactionem de Na-		T atec Dux Maurorum,	p. 3
varra,	69	Theobaldus Campaniæ Comes,	p. 15
Pipinus Aquitaniæ Rex,	p. 9	Theobaldus Posthumus,	ibid.
Pisanum concilium,	p. 20. 21	Ticimensis clades,	p. 66
Pius IV.	p. 76. 78	Tolosa, sedes regni Visigothici,	p. 3
Pompelo occupata a Carolo M.	8	Tolosanum decretum in Navar.	45. 48
a Ferdin. Cathol. p. 29. a Na-		Tuneranum regnum,	p. 78
varro tentata rursus, 31. rece-		Turpinus,	p. 8
pta, 62. 63. rursus amissa, p. 64		V andalis,	p. 3
Potestas suprema Principium in		Valesia familia,	p. 80
temporalibus,	p. 41. 42	Vascones,	p. 2
R amirus Nothus,	p. 14	Velasques Castellæ Prorex,	p. 62
Ramirus Navarrus,	p. 55	Veneti a Ludovico XII. sepe eversis,	p. 18
Ramirus Arag. ex Monacho R. ib.		accedunt Liga contra Lud. XII.	p. 18
Ravennatense proel. p. 21. 44. 45		Vervinensis pax,	p. 82
Rodericus Rex Gothorum ulti-		Vitalva reprimit Albretanum in Na-	
mus,	p. 3	varram irruentem, p. 58. suadet de-	
Rodericus Toletanus,	p. 10	molationem munitionum per Nav. ib.	
Roder. Vivarius cogn. Cid. p. 14		Visigothi Vasconiam obtinent, p. 2 & 3	
Romani Hispania pulsi,	p. 3	Urbanus VIII.	p. 84
Ruscimonis & Ceretaniæ Comi-		X imenes,	p. 12
tatus, p. 70. restituntur Fer-		Ximenes Garfias,	p. 6
		Ximena Cidi uxor,	p. 14. 15
		Z amoricensis Episcopus missus a Pon-	
		tifice ad Joh. Albretanum, 43. 44.	